

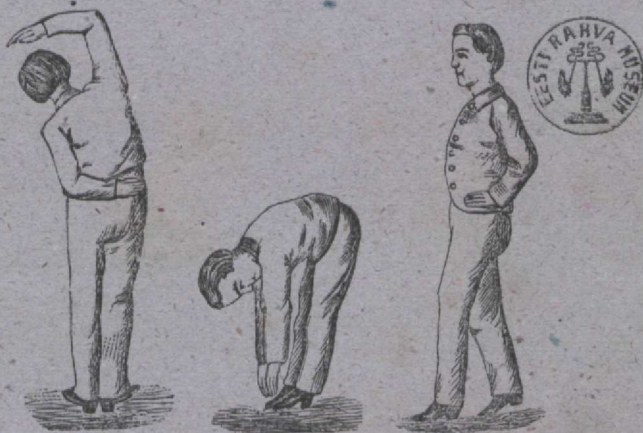
B. 722.

Turnimise raamat.

Kirja pannud

Joh. Kurrik.

I.

Tartus, 1879.

Schnakenburg'i trükk ja kulu.

B 722

Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetused.

№ 13.

Keiserliku Amaliku
Rm-kogu kink. 1916.

Turnimise raamat.

Kirja pannud

J. Kurrik.

I.

Tartus, 1879.

Schnafenburg'i trükk ja kulu.

Nr. 99.

Zensuri poolest lubatud.

Tallinnas, 22. Aprillil 1878.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

95 807

K a a s k i r i.

Mis? Kuidas? Mikspärast? Nende küsimiste pääle turnimise kohta annab raamatu sisu kostust.

Siin paar sõna mõne muu tüki kohta:

Esseisaw turnimise raamat on kõige päält koolmeistritele kirjutatud. Kui turnimine meie koolides õpetus-asjaks peab saama, siis peavad koolmeistrid turnimist õpetada mõistma, — ja seda õppigunad turnimise raamatust. — Tõisiks peavad kihelkonna-koolipoisid turnimise raamatuga tuttawaks saama. Sest kui rahwas ihulikkus kaswatamist üheks tähtjaks kaswatamise ette säetud märgiks peab pidama hakkama, siis peab rahwa seas mehi olema, kes selle asjaga põhjani tuttawad. Ja niisugused mehed peaksiwad kõrgemast rahwakoolist, s. o. kihelkonna-koolist tulema. — Meestele, kes koolmeistri ameti pääle ette walmistawad, on ka turnimise raamatut waja, sest eksamieeskirjas nõutakse turnimist. — Üleüldine wäeteenistus edendab meie maal Wenekeele õppimist. Aga ka turnimist peab ta selfamal mõõdul edendama; sest kõik utsitamise ehk lamandamine ongi aina turnimine. Sellepärast on soowimise wäärt ja loota, et meie maa noored mehed kofku heidaksiwad turnimist õppima. Meil on jo palju laulu- ja mängu-seltsisid. Meie maal peab aga ka palju turnijate seltsisid ilmfile tulema, nii kui neid mitmes wuis maades juba ammu olemas. — Wiimaks peaksiwad kõik mõistlikud lastewanemad järele uurima ja aru püüdma saada, et turnimine nende lastele tulusaks ja tarwiliseks õpetuseks ja harjutuseks on.

Nii peaks turnimise raamat täitsa rahwaraamatuks saama. —

Esseisaw turnimise raamat on Eesti keeles esimene. Kes uusi õpetuse raamatuid on kirjutanud, see täab, kui raske niisugune töö on.

Raamatu kirjutaja loodab sellepärast, et asjatundjad mehed oma arwamisi ja nõuuskaitmisi õige rohkel mõõdul talle

a waldaksiwad. Siis raamatu II. jagu (harjutused keeliga ja raskemad arendused) ja III. jagu (harjutused nõude waral ja mängud), mille kallal raamatu- kirjutaja alles töös, jeda täielikumaks wõiwad saada.

Seäranis palun kõiki, kellele minu raamat silma puudub, meie rahwa ja laste mängusid tähele panna, üles tähendada ja minu kätte saata! Põuluga mängude seletusele lisatagu ka laulu sõnad ja wiis juure. — Selkombel oleks wõimalik, turnimise raamatu III. jaoga meie koolilaste tarwis üht tuumakat, sündsat mängu- kogu wälja anda. Mängimine on aga koolilastele töö wahel wistist kõige lõbusamaks mee lejahutuseks.

Mõni mees ehk saab kahetsema, et turnimise käsud mitte Wene- keeli, waid Gestickeeli on. Sellele tuleb kosta, et meil mitte nõu ei olnud, oma turnimise raamatut üksnes wäeteenistusesse minejate tarwis kirjutada, waid üleüldse Gesti rahwakoolide tarwis. Ja neis koolides peab turnimise õpetust nii kui kõiki muudki õpetust emakeeles antama. Asi ise on pääasi: Kui pois emakeeli käskude järele tuklits turnijaks kasvab, siis tal pärast wäeteenistuses harjutuste nimedest Wenekeeles hõlbus aru saada. Raamatu lõpetuses leiawad aga need, kellele seda tarwis, ka hulga tähtsamaid Wenekeeli käskusid. Raamatu II. jaos saame jälle hulga Wenekeeli käskusid sõariistaga (turnimise keeliga) harjutuste tarwis üles panema.

Ihulikku kasvatamist pidaswad kuulsad wana- aja rahwad wäga tähtjaks asjaks. „Derwe hing terwe ihu sees“ — on wana Rooma-rahwa sõna. Turnima õpetatakse nüüdsel ajal kõiki sõamehi ja kõikides haritud rahwaste maades koolilapsi ja noori mehi. Turnimine on ka meie maal linnakoolides ja paiguti ka jo kihelkonna koolides õpetusasjaks saanud. Saagu turnimine ka kõikides walla- koolides ajel leidma! Tõusku kõik Gesti rahwakoolid pea kõrgema järje pääle ja muudku endid kohtadeks, kus koolilapsed waimu ja ihu poolest loomulikult ja igapidi haridust wõiksid saada!

Tartus, Aprillil kuul 1878.

J. K.

Sisukord.

Esimene jagu:

Üleüldised õpetused.

	Lehe- tüla.
1. Inimese loom nõuab kasvatamist	1
2. Kasvatamise määr ehk ette säetud märl	1
3. Ihulik kasvatamine on üks kasvatamise ette säetud märl, mis kõikide töiste wääriline	2
4. Inimese keha loodus ja rawitusus	3
5. Jätt	4
6. Rahwakool ja ihulik kaswatus	5
7. Mis tulu turnimisest tuleb	5
8. Turnimise koolmetster	6
9. Kuudas turnimist sünnib õpetada	7
10. Jätt	7
11. Jätt	8
12. Jätt	9
13. Jätt	11
14. Jätt	12
15. Jätt	12
16. Jätt	13
17. Jätt	13
18. Kärl	14
19. Jätt	15
20. Wõnesugused juhatused	17
21. Jätt	18
22. Jätt	20
23. Arendused	21
24. Jätt	21
25. Jätt	23
26. Jätt	23
27. Jätt	24
28. Jätt	25
29. Liigete harjutused	26
30. Jätt	26
31. Jätt	28
32. Jätt	28

Teine jagu:

Spetsialised õpetused.

A. Arendused ja liigete harjutused.

I. 1. Rong	29
2. Rongi lahku-minnet	29
3. Rind	29
4. Rong ja rind waheldi	30
5. Sirge seisimine	30

	Arbe- kõlg.
II. 1. Renbitamine	31
2. Marsimine ühe koha pääl. Jala komps ja käe plats.	31
3. Käändmine ja ümberkäändmine	32
4. Marsimine kohal olles ja kohalt minnes	32
5. Ring	33
III. 1. Rentfond	33
2. Rentkonna lahku-minel.	35
3. Kordus	36
IV. 1. Marsimine	36
2. Sirge käte tõstmine	38
3. Konja-tõstmine käte-tõstmisega	39
4. Kordus	40
V. 1. Rentkonna mars tagaspidi	41
2. Rongkonna mars kõrwale	41
3. Käte puuja ja selja pääle panel	42
4. Põlve-winkel	43
5. Kordus	43
VI. 1. Marsimine tõise jala järele-tõstmisega	44
2. Marsimine jala-wahetusega	44
3. Käte-krutamine — püsti, kõrwale, ette, taga, maha	45
4. Põlve-winkel ja käte-krutamine ühtlasi	46
5. Reha-käändmine	46
6. Kordus	47
VII. 1. Jooksimine kohal	48
2. Rongkonna marsimine	48
3. Sammumine	49
4. Käte-wehklemine konksi ja sirgu	50
5. Pää- ja keha-painutamine	50
6. Kordus	51
VIII. 1. Üksitute ringmars rindkonnas	51
2. Paaride pödrmine rindkonnas	52
3. Sammumine harfi	53
4. Reha-painutamine	53
5. Kordus	54
IX. 1. Paaride renditamine ette poole	55
2. Paaride renditamine taga poole	55
3. Hüppamine kohal	56
4. Hüppamine kohal käte-tõstmisega, käändmisega; hüppamine kohalt	56
5. Kordus	57
X. 1. Rongis seiswate paaride ette- ja taga-renditamine	57
2. Rinnas seiswate paaride kõrwale renditamine	58
3. Ette- ja taga-renditamine kaheendiises rongkonnas	59
4. Hüppamine seisu wahetusega	60
5. Hüppamine ühe jala pääl	61
6. Kordus	61
XI. Lisa I. Harjutused kõiega	62
a. Pikk kõis	62
b. Lühitene kõis	63
XII. Lisa II. Wenekeeli kommando (Команда)	64
a. Kommando sõnad	64
b. Harjutused	65

Esimene jagu.

Üleüldised õpetused.

§ 1. Inimese loom nõuab kaswatamist.

Inimesel on ihu ja hing. Ilmale tulles on inimene loomade seas kõige wäetim, niihäste ihu, kui ka hinge poolest. Tema võib aga kõige täielikumaks loomaks saada. Seenejast mitte, ei ka mitte hooletuma ja mõistmata kaswatamise läbi. Üksnes häa kaswata-mise najal võib inimene täielikuks saada. Elaja loom kaswab üles oma loodud sunni waral. Inimese laps peab aga mõistliku juhataja käe all olema, kuni ta ise omale juhatajaks mõistab olla.

Küll on inimese sissimise ja wälimise kaswamise juures veel mitmed asjad tegewad, nii kui loodus, tõised inimesed, eluseisus ja muud; aga kõik need tallitawad enam ehk wähem tahtmata, täadmata, juhtumise kaupa. Inimese kaswatamist peab aga igal pool kindla ette säetud märgi, plaani ja nõuu järele juhutama, kui laps Looja tahtmist mõõda täielikuks inimeseks peab saama. Üksnes loodusest ette märgitud ja ära rajatud hariduse teel, selge ja kindla kaswatuses hoole ja töö waral üles kaswades võib inimene osawaks saada, oma kohta elu sees täitma, oma ette säetud märgile jõudma.

§ 2. Kaswatamise määr ehk ette säetud märk.

„Ühe sõnaga ei saa seda määrat mitte ära tähendada, ehk küll seda mitme wiisi pääle on teha katsutud. Ka kui lapse kõike loomus-annete harimist ehk noore inimese iga-küljelist täielikuks tegemist kõige ülemaks kaswatamise tööks tähendatakse siis on see laste kaswatamise

kohta küll üks juhataja mõte, mis selle töö piiri ära rajab, töö enese, ehk selle piiri siju kohta aga lähemat seletust nõuab. Meie peame sellepärast asja ise silmas, kelle teenistuses kasvatamise töö seisab, ja see asi on koguna inimese loom omas loomulikus olekus: terve, häste harjutatud keha, tundmise poolest rikas, mõtleja waim, eluwiiši poolest puhas, teo-jõukas tahtmine, lahke, kauniduse armastaja meel, mõistlik, elaw usk. — Inimese elukutsumine on awalikult see, et inimene selle hariduse osaliseks saaks, mis tema loomu sees ette märgitud on, ja üksnes sellega on kasvatamisel tegemist. Kasvatamine sünnib kaswaja (mitte kaswanud) inimese kallal; kasvatamisele on tee-juhiks kaswaja inimese loomund, mitte aga mõni ükspidine arwamine; kasvatamise täädus peab last seks pidama, mis ta on: üks loomulik, elaw, mitmesuguste annetega ehitatud, elu-loom, mitte aga üks mõtte sees wäljakujutatud ühe-küljeline riistapuu. Sellepärast ei ole kasvatamisel mitte üks ette säetud märk, waid mitu, ja neist ette säetud märkidest ei ole ükski mitte ükfinda pää-asi ja tõised kõrwalised asjad, waid nad on kõik ühewäärilised. Kasvatamise juures on ihu niisama tähtjas asi, kui waim, eluwiiš, meel ja usk. Sest kui ka terve inimliku elu wiimne kutsumine ehk ette säetud märk üks ainus on, mille teenistuses kõik muu seisab, ja mille eest kõik muu wiimaks kõrwale jääb, siis ei wõi ometi kasvatamise hool mitte see olla, seda määra kätte saada, waid üksnes see, noort inimest selle kätteisaamisele ette walmistada. Kasvatamise puhul on koguna inimese haridusest üksnes efinene aste; selle aja sees ei jõua inimene ühegi külje poolest weel oma hariduse lõpule. Täielist kasvatamist ei ole olemas, waid kõik kasvatamine on üksnes osaste kasvatamine. Alles elu, ajalisk ja igawene, wõib inimest täiussele saata."

Umbes nõnda ütleb kasvatamise ette säetud märkide kohta Dr. Fr. Dittes.

§ 3. Juhlik kaswatamine on üks kaswatamise ette säetud märk, mis kõikide tõiste wääriline.

Inimese keha jäetakse õpetuse raamatutes ja kasvatamise töö juures tähele panemata; ta on üks asi, mida õigeste ei tunta ja millest õiget lugu ei peeta. Keha loomuliku kasvatamist peetakse kõrwaliseks asjaks, kuna noort kaswandikku wõimalikult aegaste kõigesuguste täadmistega wälja ehitada ja mõne eluseisuse tarwis walmis õpetada püütakse.

Selgel järele-mõtlemisel wõib aga kohe mõista, et ihu terwis, jõud ja osawus niisama tähtjas kasvatamise ette säetud märk on,

kui keegi muu. Kui inimene tunneb, et ta terve, jõukas ja tugew, siis on see juba isegi üks suur wara, pödur olek, jõuetus ja õrn terwis aga üks suur halbuis. Senna juure tuleb aga weel, et waimu-haridust terve ihu edendab, haige ihu aga takistab. Sest ihu haige olek ja hädaline terwis panewad waimu lonkama, sünnitawad meeletuska ja nõrgestawad tahtmise wõimu, kuna keha terwis ja wirtus iga waimulist tööd kergitab, mõtted selgeks ja meele lahkeks teeb, mis kõige hääle kihutab. Häa terwis on lootuse, julguse ja teo-jõuu kaswataja, ilma kellela ka kõige parem tahtmine midagi ei wõi korda saata. — Et keha-tugewus kõigesuguse töö ja tallituse ja sellega niihäste ükfikute inimeste kui ka terve riikide häa elukorra alus on, see on iseenejst mõista.

Sellepärast on see üks wäga wastuoksa tegu, kui noort inimest ihu poolest hoolitusesse jäetakse, et teda liig wara koolitarkusega täita ja mõne ameti pääle walmistada. Loodus tašub kätte, kui tema loomusääduslikku käiku uisapäiša ja wõõriti antud sääduste läbi rikutakse, ta tašub kätte seega, et ta iga wastuoksa teel püütud ja loodetud kasu kahjuks muudab. Kui hääd ja kasu wõõraste teie pääl ja wõõriti pruugitud nõude läbi tahetakse kätte saada, siis tehakse üksnes kahju ja kirja.

Just meie ajal, nii kui igal ajal, kus palju waimutarkust nõutakse, peab ihu-elu eest iseäranis hoolt kantama. Igal pool paistawad mitme- ja mitmesugused keha wead ja haigused silma kõige oma kahjuga, mis nad waimule ja tahtmisele sünnitawad. Laste kaswatajad, s. o. wanemad ja koolmeistrid peawad siin nõu ja abi otsima ja pruukima. Laste kaswatajad peawad inimese keha loomuliku siginemise säadusid ja tingimisi tundma ja sel juhil lapse loomuliku kaswamist edendama.

§ 4. Inimese keha loodus ja rowitus.

Täadmiste kogumine ükski ei anna waimule selgust, jõudu, wõimu. Toidu sissewõtmine ükski ei ulata, et ihu terweks, kangeks, wõimsaks saab. Mõlemad, keha ja waim, kosuwad ja kaswawad harjutamise läbi. Waimu-harjutamine on mõtlemine; ihu-harjutamine on liigutamine. Seda mis waimule mõtte säaduste pääl põhjendaw mõtte-harjutamine on, seda on ihule inimese ihuliku loomu tääduse pääl põhjendaw korrapäraline ihu liigete harjutamine.

Inimene on nõnda loodud, et kõik tema keha jaod täiel mõõdul tööd peawad tegema, igauks omal kohal ja kombel. Kui inimene loodusest ette märgitud mõõdul peab kosuma ja terwise juure jääma, siis on tarwis, et ta oma jõudu mööda täiel mõõdul kehalikult ja

waimulikult tööd tehku. Täiemõdulist ihuliigete liigutamist ehk harjutamist on aga veel palju enam hädapärast tarwis, kui waimu tööd, mis järgmisest seletusest wõib mõista.

Kõik ihu-elu, mis ennast kõikides inimese keha jagudes avaldab, on üks alaline materialilise wahetus ehk uuendus, s. o. selle materialilise wastuwõtmine, millest meie keha üles kasvab, ja nende jagude wäljalahutamine, mis elule kõlbmataks saanud. Kõik elemendid, millest inimese keha on üles ehitatud — neid on 15 — saawad sissehingatawa õhuga, söökide ja jookidega kehasse sisse wõetud ja saäl mitmel kombel ühendatud ja keha ülesehitamiseks pruugitud.

Weri on see imeline wedelik, kus sees kõik materialilise wahetus sünnib: were sees on kõik 15 elementi olemas; sest kõik toidu-rammu läheb weresse ja wereteel kõige keha jagudesse nende kosutuseks. Selle were-fallituse waral süttib meie elu-küünel ikka ja ikka jälle uueste põlema — estimesest hingetõmbamisest wiimiseni. Keha peab ennast ühte-alati kõiges oma jagudes uuendama ja noorustama. Elu ja terwis on sedamööda, kuidas weri on. Mida paremine materialilise uuendus edeneb, seda enam tuleb elule priskust, jõudu, iga — Niikaua kui materialilise wahetus oma-joodu edasi läheb, elame; jääb see wahetus seisma, sureme ära; kui ta puudulikult ja halwaste edasi läheb, jääme haigeks.

§ 5. Jätk.

Materialilise wahetuse korras hoida on iga inimese kohus, kes elada ja terve olla tahab. Seda loomu-tallitust meie keha sees, mida meie „materialilise wahetuseks“ nimetame, on liigutamise, s. o. kõikide keha-jagude parajamõdulise töö ehk harjutuse läbi joones ja korras pidada wõimalik.

Weri on kõige keha ja tema jagude toiduse allikas. Ihuliku töö ehk liigutamise läbi hakkawad kõige päält süda ja kopsud kangemine tööle, weri hakkab kämmemine ümber jooksema ja tungib keha kõige peenemate soonekaste sisse, nõnda et kõik ihu-jaod sagedamine ja rohkemine werega joodetud saawad, kui wagu siin seistes. Weri saab feeläbi ühel hoobil ka puhastatud, sest et ta ruttu läbi kopsude woolab ja saäl sageda hingetõmbamise läbi rohkem hapnikku (elu-õhku) sisse wõtta ja üleliiga süsihaput (halwa õhku) ära wõib saata. Suurem hapniku kogus muudab materialilise, millest meie keha kasvab, were sees rutemine elu-rammuks ja lahutab seks kõlbmata jaoksed wälja. Selle seestpidise töö läbi läheb keha soemaks ja hakkab aurama ja higistama. Magus uni karastab meid siis omast kohast: meel saab selgeks, meeletust kaob, tahtmine saab kindlaks ja

uus elu-lootus ärkab. Täädaw kasu on aga see, et keha üleüldise kosub ja tugewamaks saab ja siis kergeste kõik waewa ja puudust, külma ja palawat, nälga ja janu, uneta õõsid ja ifegi haigusid wälja kannatada jõuab.

§ 6. Rahwakool ja ihulik kasvatus.

„Meie-aegne inimese sugu on nõrgaks ja loidwaks jäämas.“ See kaebus peab laste-kaswatajatel, s. o. laste-wanematel, koolilalitsustel ja koolmeistritel ikka kõrwades helisema ja peab neid kihutama, ka ihulikku kaswutamist meie rahwakoolides üheks pääasjaks pidama. Rahwakoolis peab ihuliku kaswutamise poolest kõige päält selle eest hoolt kantama, et koolilaste toit, s. o. söök, jook ja sissehingataw õhk terwile kõlblik oleks, et silmawalgus, toa-soojus j. n. e. parajane oleks. Pääle selle peab aga iseäranis selle eest hoolt kantama, et koolilapsed parajal mõõdul paigal olla ja liikuda saaksiwad. Et alaline koolilauas istumine terwile mitte kahjulikuks ei saaks, sellepärast peawad koolilapsed aeg-ajalt oma keha liikmid liigutama ja ennast wäsitama. Aga mitte uisapäisa ehk oma tahtmist mööda, sest selkombel ei tuleks säält midagi hääd wälja, muud kui koolikord läheks raisku. Seda ihuliigete liigutamist ja wäsitamist peab ühe kindla plaani järele õigel mõõdul ja kombel käsile wõetama. Ihuliigete harjutamiseks peawad kindlad koolitunnid ära säetud olema, niisama kui rehkenduse ja katekismuse tunnid. Gesseisaw raamat annab kõnesseiswate harjutuste kohta õpetust, ja meie paneme niisugusele ihuliigete harjutamisele nimeks: **turnimine**.

§ 7. Mis tulu turnimisest tuleb.

Turnimine peab koolis aset leidma:

et keha sündsäl wiisil sündsate harjutuste läbi harjaks, igapidi loomulikult ja kõlblikult wiisil seisma ja liikuma;

et laste ihu ja liikmed loomulikult kosuks ja kasvaks ja ihu terwis karastatud saaks;

et keha jõud, wastupidamine ja osawus tema liigete pruukimises kasvaks;

et lapsed jo noorelt mitmesugused kasulikud harjutused kätte õpiksid, mis neil pärast elu sees waja tuleb; poisilapsi peab turnimine nimelt wäeteeistusele ette valmistama;

et ihu terwise, jõuu ja osawuse kaswamise läbi ka waimu priskus, tahtmise jõud, kindel meel ja julgus ärkaks ja edeneks;

sest et turnimine koolielule sellepoolet toeks on, et lapsed turnides terawaste tähele panema, ruttu ja karwa päält käsku täitma, oma tahtmise üle walitsema, hulga seas oma kasu kõrwaliseks ja suurema hulga hääd ja häda pääasjaks pidama harjuksiwad.

Kõik see tulu võib turnimisest üksnes siis tulla, kui turnimise õpetust kindla plaani järele, samm-sammult kergemalt raskemale minnes, jäetud korda mööda antakse, ja kui koolilapsi harjutatakse, iga harjutust tõega ja tarwiliku jõuukuluga võimalikult täieste ja laitusetä ära täitma. See ei keela aga mitte, waid on asja loomu sees ja on ühtlasi üks turnimise ülesanne, et lapsed rõõmsa meelega turnigu, ja et nad jeda rõõmu maitsegu, mis sellest tundmisest tuleb, et jõud ja liigete ja koguna keha osawus kaswab, iseäranis sellest tundmisest, et üleskaswaja sugu kaunist ette jäetud märki silmas pidades ühes seltsis ja ühel meelel töös on.

§ 8. Turnimise koolmeister.

Mis koolmeister tahab õpetada, jeda peab ta kõige päält ise mõistma. Sest kui ta ise õigeste ei mõista, mis ta õpetab, siis ei tule sellest midagi wälja. See maksab nii kui iga tõise õpetus-asja, nii ka turnimise kohta. Pääle ise-mõistmise peab koolmeister aga ka selgeste täädma, mis ja kuidas sünnib õpetada. Kui ihulik kaswawatamine kooli õpetuse-plaani pääle üles wõetakse, siis ei tohi koolmeister turnimise jaoks jäetud tundisid mitte tühjaga ära wiita, waid peab ses tükis tööd tegema, nii et sest asja saab. Kui aga turnimine enam kui paljas ajawiide peab olema, siis peawad koolmeistrid, kes turnimist õpetawad, selletarwis ise õpetatud ja ette walmistatud olema, mida enam, jeda parem õpetajatele ja õppijatele, sest ka turnimises ei ole kõige parem õpetus ilmaski liig hääd.

Seminarid — s. o. koolid, kus koolmeistrid koolitatakse — on iseenesest mõista need kohad, kus koolmeistrid turnimist ja turnimise õpetust peawad õppima. Kes jeda aga säält mitte ei saanud õppida, see peab, kui ta omas ametis ustaw tahab olla, jeda muul teel ja wiisil püüdma õppida, olgu see iseäralikkudes turnimise õppimiseks jäetud aegades ja paikades, olgu see turnimises osawate ametiwendadega kokku käies, olgu see turnimise raamatutest j. n. e. Kui niisugune tee ka jägedaste waewaline ja raske on, siiski jõuab tüdimata meel

wiimaks ka sel teel päralt. Ja kõigeparem pall-kõige nähtud waewa eest saab koolmeistrile see olema, et ta oma tööd tunneb mõnusaste korda minewat ja lapsi rõõmuga ja himuga näeb turniwat.

Pääle niisuguse üleüldise ettewalmistamise peab koolmeister, nii kui iga muu koolitunni, nii kui iga turnimise tunni wastu ennast weel iseäranis ette walmistama.

§ 9. Kuidas turnimist sünnib õpetada.

a. Näitlikult. Koolmeister peab harjutuse lastele ette turnima. Sellepärast ei ole sellest küll, kui koolmeister üksnes tääd, mis ja kuidas waja turnida, waid ta peab ka ise turnida wõima. Ja mis ta ette turnib, jeda turnigu ta laitusetä ette, et see lastele proowiks ehk eeskujuks kõlbaks. Mõnda kui muu tööde juures, nõnda on ka turnimises ettenäitamine ehk filmade ette jäädmine kõige mõnusam õpetus. Kui ka wanemate koolmeistrite käest enam ei wõi nõuda, et nad iga turnimise harjutust peawad turnida wõima, siis on ometi tarwis, et nad kergemaid, lihtkorrallisemaid harjutusi lastele õigeste ette näidata jaksawad. Üleüldise harjutagu iga koolmeister ennast nii palju ja nii kawa, kui võimalik, et ta etteturnimise osawus mitte ei kahaneks, waid ifka enam ja enam kaswaks.

b. Arusaadawalt. Etteturnimine üffi ei ulata, et laps ka selgeste aru saaks sellest, mis ta peab tegema ehk jätma. Mis ühe ehk tõise harjutuse juures pääasi, mis kõrwaline asi; mis poolest üks harjutus mõne enne õpitud harjutusega sugulane: sellest kõigest ei saa laps palja nägemise läbi aru; seletaja sõna peab lapsele asja selgeks tegema. Aga seletus olgu võimalikult lühikene, sest turnimise tunnis olgu harjutamine ehk turnimine ise pääasi. Sedamööda on waja püüda, lapsi „mõistusega“ turnima õpetada, s. o. neid nii kaugele saata, et nad, kui nõutakse, sõnadega omast tööst aru anda wõiwad ja wiimaks üksnes suusõnaga antud ülesande õigeste ära turnida mõistawad, nimelt siis, kui läbi wõetud harjutusi kokku jäetakse ehk laiendatakse.

§ 10. Jätk.

d. Karwa päält õigeste ja täieste turnitagu iga harjutust. See on üks päänõudmine turnimise juures, sest üksnes selle nõudmise täitmine saadab ihulikud kaswatomises tõst kasu. Waimu walitjust ihu töö üle saadakse kõige ennemalt sellel läbi kätte, kui ihu töö koguni kindla ja selge eeskirja ehk nõudmise järele sünnib. Ja

see eeskiri peab iga üksiku harjutuse juures terve keha kohta juhatust andma. Sirge käte tõstmine näituseks peab küll iseäranis käsi harjutama; see ei tohi aga sugugi mitte üks kõik olla, kas selle harjutamise ajal pää, keha, jalad nõnda ehk tõijeti seisavad ehk liiguvad. Iga harjutus olgu sellepärast harjutuseks mitte üksnes üksikutele keha jagudele, vaid ikka tervele kehale.

Isegi siis, kui koolmeister kahe wahel on, et milkombel seda ehk tõist keha jagu ühe harjutuse juures tuleb hoida, on palju tulusam, kui ta iga keha jagu, olgu ka wõõriti, kindla nõudmise järele lasseb hoida, kui et iga laps omapääd ja hooletumalt turnib.

Sedamööda ei ole sellest küll, et nii- ja niipalju harjutusi on läbi turnitud, waid pääasi on, kui õigeste ja täieste ja laitseta nad turnitakse. Sellepärast peab turnimise aja kohta paras jagu harjutusi wälja walitsetama, et lapsed neid harjutusi siis ka täieste ja õigeste wõiksid turnima õppida.

§ 11. Jätk.

e. Alaline olgu see nõudmine, et lapsed karwa päält õigeste ja täieste turnigu. Alati ja ilma jätmata harjutagu koolmeister lapsi, üht harjutust ikka just nõnda turnima, kuidas ta kord käte õpitud on. Koolmeister ärgu salligu ilmaski, et üht harjutust, mis kord õigel wiisil kätte harjutatud, olgu näituseks sirge seisimine, ümberkäändmine j. n. e., pärast kunagi kord ka karwa wäärt tõijeti turnitakse. Kui turnimise õpetus kuidagi wiisi waimu ja ihu haridust edendama ja kohuse täitmise himu kaswatama peab, siis sünnib see just selle läbi.

See kindlate nõudmistega alaline täitmine paneb lapse tema kehaliikku ja waimuliikku jõudu mööda täieste töösse, ja see on tulus. Alga nõudmised wõiwad ka üle piiri minna, ja see oleks kõlwatu. Siiski palju ennemalt tuleb see wiga kätte, et liig wähe nõutakse ja hooletumal wiisil turnitakse, sest see on hõlbustus koolmeistrile ja koolilastele. Alga just koolilapsed on sellega wiimate kõige wähem rahul. Lapsed jõuawad sagedaste palju enam, kui arwatakse ja hakkab asi neile warsti igawaks minema, kui neid mitte nende jõudu mööda parajaste töösse ei panta, ja lähel neile lonkawa õpetuse läbi niihäste koolmeister kui ka turnimine halvaks. Seda suurema himuga aga täidawad lapsed koolmeistri nõudmisi, kui nõudmised parajad, kindlad, selged, ja kui lapsed tunnawad, et nad tõeste midagi õpiwad ja kätte jõuawad saada.

g. Kuni laste jõuu otsa-lõppemiseni ei tohi koolmeister ialgi lapsi turnima kihutada; sest muidu tuleb turni-

misest jõuetumaks jäämine jõuufaks saamise asemel. Sellepärast peab koolmeister hoolt kandma, et sirge seisimine kehitemisega, teraw tähelepanemine wahapidamisega, wäsitaw harjutus puhkamisega õigel ajal wahetust leiaks, et üleüldse raskemad ja kergemad harjutused sündisat järgi mööda käfile tuleksiwad.

h. Harjutused olgu laste wõimu mööda. Mis walla-koolilastele wähest liig raske, sellest saawad kihelkonna-koolipoisid kergeste jagu. Esimeste seas on jällegi wanemaid ja nooremaid. Iseäranis peab koolmeister tähele panema, et mitmed harjutused, mis poisilastele mõnusad, mitte tütarlastele ei kõlba, ehk ümber pöördud, mis tütarlastele tulus, see on poisilastele wähest liig kerge. Sellepärast ei sünni turnimise raamatus kõik mitte kõikidele ühte-wiisi, waid koolmeister peab harjutused targalikult wälja walitsema, mis ühe ehk tõise jao lastele parajad.

Siiski ei sünni ühte harjutust weel mitte koge kõrwale jätta, mis esiotja raske näitab olevat. Palju ennemalt sünnib tõist harjutust, millest lapsed hõlpsaste jagu saiwad, liig kergeks pidada. Sest mis ilma waewata kätte saadakse, see ei too turnimises suurt kasu. Just see, et üks harjutus kätte õppides kaunis raske, on tundemärgiks, et harjutus paras on. Muidugi mõista, teeb see palju wälja, kui osawalt koolmeister harjutust lastele selgeks teha, s. o. tükk-tükilt ette näidata, seletada ja harjutada mõistab. Üleüldse ei pea ühte harjutust tema raskuse pärast mitte warsti kõrwale jätama ehk üksnes poolikult kätte harjutatama, waid peab samm-sammult kergemalt raskemale minnes harjutatama, kuni lapsed harjutusele täieste peremeheks saawad.

§ 12. Jätk.

i. Kõik turnimine olgu kaunis. Kui kui selle pääle tuleb waadata, et iga harjutust igas tükkis eeskirja järele karwa päält õigeste turnitagu, niisama sünnib ka selle eest wäga suurt hoolt kanda, et iga harjutust ka kauniste turnitakse, s. o. nõnda et turnimine kõlblik ja filmale mõnus ja armas näha. Just turnimise õpetus iseäranis peab laste kauniduse armastajat meelt harima, sest turnimine on see õpetus, kus hinge tegewus ennast ihulikus töös awaldab. Turnimise tunnid on jo nimelt ihuliku hariduse jaoks, kus koolilapsed peawad harjuma, oma kehaga ja liigetega igapidi kõlblikult (kauniste) seisima ja liikuma (püsti seisima, istuma, kõndima j. n. e.).

Kui küll poisilaste turnimise juures mehise jõuu harjutamine pääasi on, siis oleks see ometi halb, kui sellega ühtlasi toores, jäme, inetu wiis ja olek maha ei jäeks.

Kõige päält olgu neis tükkides turnimise koolmeister ise oma koolilastele eeskujuks. Mis ta neile ette turnib, olgu efektiks õige, tõiseks aga ka kaunis. Üleüldse olgu koolmeistri oma olek ja viis igapidi laitujeta: ei mitte hooletu, aga ka mitte kunstlik. Kiiuras seisumine ja istumine, käte püski taskus kandmine, kattend ja määratud riided, harimata kõne- ja jäme töö-viis, see kõik on halvaks eesmärgiks, niisama kui liig peenike, edem ja kunstlik viis ja kombel.

Niisama tähtjas kauniduse tundja meele harimise kohta on see, misjeltsi ehk misjulgusid harjutusi turnitakse. Sääal tuleb wahet teha, kas poisid, wõi tüdrukud, kas nooremad, wõi wanemad lapsed turnivad. Tütarlaste turnimise juures on pääasi, et nad wähem kattestajaid harjutusi turnides ennast kauniste liigutawad, sellegipärast ei pea ka nende jõuu harjutamine mitte kõrwale jääma; poislaste juures on asi ümber pöördud. „Poislaste turnimine tuletagu ustitamise platsi meelde, tütarlaste turnimine aga tantsi-saali.“ Wanemaid koolilapsi ärgu lastagu mitte liig kergeid harjutusi turnida, kus juures neil liig wähem jõudu ja tähelepanemist waja; nooremaid lapsi ärgu sunnitagu liig raskeid harjutusi turnima, kus juures üksnes näotumad keha ja liigete liigutamised ilmsiks saawad. Üksnes sündsad, parajad harjutused wõiwad lapse meelt kauniduse armastajaks harida. Kui aga harjutus mitte laste wõimu mööda ei ole; kui harjutamine inetu ja turnija kui ka päält waataja meelest pärdif: kuis wõib see siis kauniduse tundmist elustada?

Ja kui nüüd kõlblikud ja parajad harjutused wälja on walitsetud, siis peab turnimise koolmeister iga harjutuse kohta selget aru kätte saama, misjulgune keha hoidmine ja liigutamine kõige tulusam ja kaunis on. Turnimise raamat annab selle kohta iga harjutuse tarwis küll oma jao juhatus, siiski jääb koolmeistri hooliks, kõik turnimise raamatus antud juhatus hääste põhjani läbi uurida, tähele panna ja meeles pidada ja selle põhja pääl üsfitute turnimise tükkide juures lühidelt antud seletust täiendada. Mis aga kord kõlblik tun- takse olewat, sellest pidagu koolmeister kinni, et seda ka igakord tõeste ja täieste täidetagu; sest pooliku ja lonkawa harjutamise waral ei harine koolilaste meel mitte kauniduse armastajaks. Näituseks ärgu jalligu koolmeister ilmasi kühmas selga ega norgus pääd ei istudes, seistes ega kõndides; ta waadaku ifka terawaste selle pääle, et lapsed ühte-wiisi kõlblikult kõnniwad, olgu turnimise tunnis ehk muul ajal; hüppamine üles ja maha sündigu ifka jala ninade pääle ja põlwe winkluga; põlwed ja jalad olgu nõude waral harjutuste juures ifka sirged, kus konstitamist nimelt ei nõuta j. n. e. Üleüldse olgu see üheks põhjusjääduks, et ühe harjutamise juures üksnes need liikmed tohiwad liikuda, seda käsu pääle tuleb liigutada, ja et turnimine üksnes siis kaunis on, kui harjutamise juures mingisugust

näotumat katkestamist ega silmanäo inetumaks moondamist näha ei ole, — üleüldse: kui iga harjutuse pääle seda-mööda kuidagi harjutus nõuab, paras jagu jõudu kulutatakse, ei mitte liig wähem ega liig palju. Ka pärast harjutamist (nimelt nõude waral harjutuste juures) ei kõlba, et koolilaps lodewille lasseb ja nii oma koha pääle tagasi lonkab. Ifka sirgeste ja kauniste!

§ 13. Jätk.

k. Igapidi ehk igaküljelikult harigu turnimine lapsi, j. o. kõik inimese keha suuremad liikmed wõetagu turnimises parajal möödul, kord-korralt käsitse, harjutatagu läbi. Ilma harjutamata, j. o. ilma turnimata ei saa inimene seda osawust kätte, mis tal elu sees waja tuleb: et keha osaw ja wirt tahtmise tööriist oleks. Nimelt nekriuidid wõiwad tunnistada, kui wäga tulus asi see oleks, kui nad keha-osawust enne wäeteenistust kätte oleksiwad saanud. — Kui palju keha-osawust inimesele turnimise läbi peab kätte saama, seda ei saa möödu järele kuidagi wiisi ära tähendada.

Kuna meie rahwakoolis kooliaasta nii lühikene ja koolilapsel kooliaastaid nii wähem, siis peaks iga laps nädalas kõige wähem 4 tundi turnima, siis wahest saab hää turnimise õpetuse läbi koolilapsel tarwilik osawus ihuliku kaswatamise poolest kätte.

Tarwilised ja tulusad harjutused on järgmised kolm seltsi: A. Arendused ja liigete harjutused, — need on harjutused seistes, käies, jookstes ja hüppates; B. Harjutused (raud-) kepiga (ka kaalu niijadega, wisk-nõudega j. n. e.), — need on raskeid liigete harjutused (ka raskeimate arendustega ühendatud); D. Harjutused nõude waral, — need on harjutused, kus juures turnija oma keha raskust käte ehk jalgade ehk mõlemate waral kindlate ehk wallaliste turnimise nõude najal kannab ja liikuma paneb.

Need harjutused leiawad ses turnimise raamatus seletust. Koolmeistri hool on aga see, et ta iga seltsi harjutusi õigel möödul tarwitagu. Ta pangu oma koolilaste loomu ja kaswamist hooliga tähele; siis saab ta märkama, mis wanaduses laste jalgade-, käte-, keha-jõuu kohta see ehk tõine, kergem ehk raske harjutus paras on. Siis saab ta näituseks leidma, et põlwe hüppamise ja kätte rippumise jõud juba warakult raskemaid harjutusi kanda jõuab ja tarwita, kuna käte toetamise jõud alles hiljemalt kangemaks saab. Misjulguse tähelepanemise juhatusel on koolmeistril wõimalik, iga jao lastega iga seltsi turnimise harjutusi õigel möödul ja loomulikult ette wõtta, ja saab ta seega seda nõudmist täita oskama, et turnimine lapsi igaküljelikult harigu.

§ 14. Jätk.

l. Ihuliku kahju eest kaitsmine olgu ühtlasi ka turnimise koolmeistri hool. Just ihulikkude harjutuste koolmeister peab seda hoolt kõige enam meeles pidama, sest et selle õpetuse juures häda lähemal on, kui wähest muial. Koolmeister kandku hoolt: et laste tervisele kahju ei saa nõudmistele läbi, mis nende jõuu kohta liig raske; et laste kehale turnides õnnetust ei juhtu; et lapsed, kes turnides higistama hakanud, endid ära ei külmeta j. n. e.

See kõik olgu koolmeistri hool; siiski liig kartus on asjata. Sest keha osawus kasvab harjutamise läbi, julgus julgemise läbi, ettevaatamine üksnes selle läbi, et turnija täab, et ta üksnes oma jõuu ja nõuu pääle peab toetama. Ihuliku kahju eest kaitsmise hoolega peab see püüdmine käsi-käes käima, et lapsed turnimise läbi ise oma jala pääl seisjaks ja ise enese hoidjaks kasvaksivad. Hoiu ise, siis hoiab Sumal.

§ 15. Jätk.

m. Kooli-kord peab turnimise tundides kõige parema järje pääl olema. Ehk küll turnimise õpetuse ülesanne on, laste liikumise himu elustada, siis peawad lapsed ometi ühtlasi ka õppima, enese üle kangeste walitsemata, et kus liikumine õige koha pääl ei ole, jääb täieste wagusi seistagu. Paigale jäämine oma kätte juhutatud kohtade pääle, wagune ja tähelepaneja olek harjutuste ajal, korraline tulek ja minek peab lastel harjunud wiisiks olema.

Iga käsku peab silmapilk täidetama. Just selle harjutamise läbi, et kõik karwa päält säetud korda mööda sünnib, et käsku sõna päält ja nurisemata täidetaks, saab turnimise õpetus wäiteenistusele ettevalmistamiseks. Aga ka kooli-elus ise ja pärast elu sees üleüldise maksab niisugune harjutus palju.

Aga tuleb kalliks pidada. Sellepärast mahutagu turnimise koolmeister võimalikult palju tööd lühikeste aja sisse. Koolmeister peab ette mõtlema, mis ta tunnis tahab ette wõtta ja kuidas. Lühikene ja mõnus olgu seletus ja käsk; üks harjutus tulgu ruttu tõise järele käsile. Koolilastele olgu kõik selge ja täada, mis neil teha ehk jätta. Turnimise nõude ülesäädmise ja ärakandmise sündigu nõude täetud korra järele. Kui nõude waral turnitakse, siis kandku koolmeister hoolt, et võimalikult palju lapsi korraga turniwad, ehk et tõine ruttu tõise järele turnima saab j. n. e.

§ 16. Jätk.

n. Turnimise himu ja rõõmust meelt, misga lapsed turnimise õpetusest osa wõtawad, peab osaw koolmeister kõikide eespool nimetatud nõudmistega ühtlasi äratada ja ülewel hoida mõistma. See saab sedamööda olema, kuidas harjutused lastele on, kas liig raske, liig kerge, ehk parajad, aga ka sedamööda, kuidas koolmeister ise on, kui häste ta tarwilikku tõemeelt paraja jao lahkega mõistab ühendada. Kes kindlaste ja täieste oma nõudmistele lastele täita; kes ise igas tükkis hääks eeskujuks on: selle tahtmist saawad koolilapsed nobedamine ja suurema rõõmuga täitma, kui selle tahtmist, kes hooletu ja järele-andja, kes ise ennast ega lapsi täieste tööse ei wiisi panna. Üks lahke nägu, üks ainus rahulolemise ehk kiituse sõna estimese juust mõjub palju enam, kui tõise pehme ja magus wiis, kes iga pooliku asjaga rahul on.

Aga ka alaline laitmise ja nurisemise aitab niisama wähe, kui alaline kiitmine. Koolmeister, kes ilmaiski rahul ei ole, kes turnimise tunnis, kus laste rõõmus meel ennast iseäranis kergeste awaldab, ikka kuri ja karune on, see häwitab laste seest turnimise himu warfi ära ja sigitab selle asemel paha meelt.

Pangu koolmeister ometi laste iseloomu ja wiisi tähele. Kõik ei sünni kõikidele ühtewiisi. Mõni jagu lapsi on tasased ja leplikud, tõised on tulised ja kannatamata, tõised arglased, tõised ergad. Mõni-kord on terve klass nõnda ehk tõiseti ja jagedaste selle järele, kuidas klassi eestwedajad on. Niisugused laste isemoodused peab koolmeister märkama ja õpetamise juures meeles pidama.

Kõige päält peab aga turnimise koolmeister ise mees platsis olema; ta olgu wirt turnija (kui võimalik), ta saagu lapsiks laste seas ja nende mängide juures; siis saab ta warfi aru kätte saama, kuis ta lapsi oma ohja otse saab panna, nii et nad turnimisest rõõmu tunnewad ja turnimises edasi jõuawad.

§ 17. Jätk.

o. Olawalt mingu turnimine edasi. Turnimine ise ongi jo elu ja liikumine; kõik lonkamise ja unine olek on sellepärast turnimise tunnis kõige wähem õige koha pääl. Wähe kõnet, palju turnimist; lühike sõna, nõbe töö, — see seisku turnimise lipu pääl. Wirga töö jookkul peab ka töö wähetus sage olema. Ära jäädagu mitte liig kaua ühe harjutuse juure. Kui koolmeister märkab, et laste keha ja waim wäsimata hakkab, siis pangu ta töö

seisma; sunduse waral ei tule midagi wälja; mis täna enam ei lähe, sellest saab homme parem asja. Aga wäsimuse piirini võib mindud saada ja peab, kui harjutusest juba enne mitte ei ole jagu saadud. Eest harjutust enne poolele jätta, kui last weel jagu p'ole saadud, ehk kui ta kallal weel tõisist tööd p'ole tehtud, see ei maks ja ei jäta koolmeistrile ega koolilastele mingisugust rahulolemise tundmist järele.

Üksikute wisade koolilastega ei sünni mitte kaua aega wiita, sest selle läbi läheb tõistel ilma tööta seistes aeg igawaks ja nad hakkawad asju ajama, mis ei sünni. Tõiselt poolt aga kantagu selle eest hoolt, et iga üksik laps tundku, et ta koolmeistri meeles ja silmas on, mis teda tööle kihutab.

Palju teeb see wälja, misugused ja kui ladusalt harjutused üksikute järele käsile tulewad. Pikad ja sagedad paused, päälegi kui harjutamise juures suur wäsitamist p'ole olnud, teewad koolilastele turnimise tunni igawaks ja on päälegi aja raisk. Sellewastu äratub wirt turnimine ja usin harjutuste wahetus palju enam koolilaste turnimise hinna. Harjutused, mis uueste ette wõetakse, ei pea aga mitte ikka koguni uued olema. Kes üksnes selle läbi arwab turnimise lastele armjaks tegewat, et ta ikka uusi harjutusi ette toob, see saab leidma, et see kaua ei mõju, kui lapsed mitte tunda ei saa, et nad igale harjutusele ka tõeste pere-meheks saanud. Ka saaks koolmeistrile uueste harjutustest warsti puudus kätte tulema.

Kuna kordamist waja on, siis ühendatagu kordamise ja uue harjutuse õppimise kasu seega, et iga uueste juure õpitud harjutust nii palju kui võimalik, enne õpitud harjutustega mitmepidi ja mitmel kombel ühendatakse, enne kui jälle üsna uut harjutust juure wõetakse. Kui nõnda mitmepidise kordamise jookjul aeg-ajalt ikka jälle paras jagu uudist juure tuleb, siis saab turnimine elawalt edasi minema.

§ 18. Käsk.

Käsu andmise pääle peab turnimise koolmeister osaw olema. Käsk on tema tarwilisem tööriist; sest kas harjutust nobedaste ehk aeglaselt turnitakse, tuleb suuremalt jaolt sellest, kuid käsu-andmine on.

Käsk olgu lühikene, selge ja päraja-ajaline.

a. Lühikene, et aega raisku ei läheks, et koolmeistril palju rääkimist ja lastel kaua ootamist ei oleks. Ka paneb koolilaps lühikest käsku paremine tähele. Käsku, mis iseenesest juba lühikene, võib aga ka weel lühendada. Kui üht harjutust mitukorda järgimööda mõne wäikese muutmisega peab turnitama, siis tuleb käsida: „Ni-

fama, aga —“ Näituseks: 4 korda põlwe-winkel, ühtlasi kätetõstmine ette, püsti, ette, maha — üles!“ — „Niisama, aga kätetõstmine kõrvalt — üles!“ „Niisama, aga kätesirutamine ette ja maha — sirutage!“ j. n. e.

Et see ikka võimalik oleks, lühikest käsku anda, sellepärast peab turnimise keeles kunstijõnu pruugitama; nende tähendus olgu aga lastel selgeste täada. Näituseks: „Kõik käändwad — ümber!“ — „Kõik häädkät — käändke!“ Esimese käsu tähendus on, et poolringi tuleb käända ja ikka kura=jala konna pääl, nõnda et kura=õla tagasi ja hää=õla edasi liigub. Seisku meeles: Kui jõna „ümber“ kuulda, siis käändmine ikka praegu seletatud kombel. Tõise käsu pääle — „käändke“ — käändakse igal ajal üksnes weerandringi, ja selle käe poole, mis käsus nimetadi.

b. Selge on käsk, mis lühikene on; sest pika käsu juures läheb lastel eestots enne meelest ära, kui wiimne ots kätte tuleb. Käsus peab üksnes harjutuse pääasja nimetatama, ja sellepärast olgu lastel täada, et iga harjutus alati ikka jälle ühte-wiisi turnida tuleb. Siis ei pruugi käsk harjutust mitte enam seletada, waid üksnes ära tähendada. Olgu siis, et üht harjutust muudetud kombe järele tahetakse turnida.

Selge on käsk, mis alati ühesugune on. See tähendab, et ühe ja sellesama harjutuse tarwis antagu ikka üks ja seesama käsk; mitte aga kord nii kord tõijeti.

See ei tule aga mitte nõnda mõista, et nagu peaks harjutused, mis üksteisega sugulased, kõik ühe ainsa käsu pääle turnitama. Ei, sest siis läheks asi kirjuts. Waid sarnaste harjutuste juures peab käsk nende waheteerawaste ära tähendama. Näituseks: Turnija võib kohal seistes kura= ehk häädkät weerand, pool, kolsmweerand, terwe ringi ümber käända. Kõige sagedamalt tuleb weerandi ja poole ringi käändmist ette. Sellepärast olgu kura=kät poole ringi käändmiseks alati see käsk: „Kõik (ehk need ehk tõised) käändwad — ümber!“ Weerand ringi käändmiseks olgu käsk: „Kõik (need ehk tõised) kura= (hää=) kät — käändke!“ Nii olgu käsk iga harjutuse kohta kindel ja muutmata.

§ 19. Jätk.

Käsk ei pea aga üksnes harjutust ära tähendama, waid ka seda filmapilku, mil harjutust peab turnitama ehk algatama. Sellepärast peab käsul kaks jagu olema: esimene jagu peab harjutuse ära tähendama, tõine jagu selle filmapilgu, mil seda käsku peab täidetama, ehk mil selle käsu täitmine peab algama. Ütleme, et käsu esimene jagu on kuulutus, tõine jagu on käsk ise.

Kuulutus tähendagu aga ka töeste harjutust täieste ära. Näituseks mitte: „Käed kõrwale — sirutage!“ Seft töine harjutus on sirge käte tõstmine; sellepärast ei ole kuulutusest weel mitte mõista, kas käsi kõrwale tuleb sirutada, wõi tõsta. Sellepärast: „Käte-sirutamine kõrwale — sirutage!“ Ja: „Sirged käed kõrwale — üles!“ j. n. e.

Et koolilaps mahti saaks, kuulutust õigeste kuulda ja mõista ja walmis mõelda, mis kuulutus nõuab: sellepärast peab kuulutuse ja käsu wahel natuke wahet peetama. See wahel olgu eestotsa, harjumata koolilastele pikem, seda lühem aga, mida agaramad lapsed üht harjutust turnima on. Näituseks: „4 sammud edasi, käte ette ja maha sirutamiseaga — marss!“ Enne kui „marss!“ üteldakse, peetagu filmapilk wahet.

See wahepidamine jääb maha mõne käsu juures, kus kuulutus ja käsk ühes tükis on. Siiski niisugused käskused on wahel. Näituseks: „Paigal!“ „Kehitage!“ „Küll!“ ja muud.

Kuulutus võib sagedaste koguni maha jääda. Nii praegu nimetatud näituste juures, kus käsu-sõna sees ühtlasi ära tähendatakse, mis teha sünnib. Siiski sünnib eestotsa käsu juures „küll!“ manitsus „kuulge!“ ette saata ja siis „küll!“ käskida.

Maha jäägu kuulutus, kui üht harjutust mitukorda järgimööda turnitakse. Näituseks: Sirge kätetõstmine eest püsti ja ette — püsti! — ette! — püsti! — ette!“ Ehk weel lühemalt, kui käsu asemel „püsti! ette!“ arwusõnu pruugitakse: „— 1! — 2! — 1! — 2!“

Käsu päale peab harjutus sedamaid sündima. Käsu sõna peab sellepärast võimalikult lühikene olema. Ühesilbilised sõnad oleks kõige paremad, aga et meie keeles raske on, niisugused leida, siis peame kahesilbilisi ka hääks wõtma, ja pikemaidgi. Arwusõnu pruugitagu, kus sündlik, sest neid on ühesilbilisi. Mõnda harjutust peab pikemalt — mitte äkitselt — turnitama, nagu pöördumise, pöördumise ja teha-painutamine ja muud. Seda sünnib juba käsuga ära tähendada sel wiisil, et käsku natuke wenitades juust wälja üteldagu, kuna muudu suurema jao harjutuste juures käsk lühidelt, terawaste ja ruttu tuleb wälja ütelda. Kuulutuse jagu üteldagu aga parajaste kõneldes; sest muudu wõiksid lapsed kuulutuse käsuga kergeste ära wahetada. Seda ei sünni harjunud wiisiks wõtta, et käsku kõrgema häälega üteldakse, kui kuulutust; sest see oleks weider kuulda.

d. Paraja-ajaline olgu käsk. Seda on iseäranis arenduste, marssimise, jooksmise, hüppamise juures tarwis, kus ühtesoodu edasi turnides harjutuse wahetus aset peab leidma. (Lähemat juhatuset selle kohta saab koolmeister harjutuste juures — raamatu lõikes jao — leidma). Kui lapsed kitsa ruumi sees (koolitoas) edasi (tagasi j. n. e.) peawad marssima ehk jooksmata, siis olgu koolmeister nohe, õigel ajal

uut käsku andma, enne kui sein wastu tuleb. Kui see tal eestotsa raske on, siis tehku ta säduseks, et kui edasi marssida enam võimalik ei ole, siis lapsed igakord kohal marssima jäägu, seni kui uus käsk antakse.

Mitmesuguse harjutamise juures võib koolmeister lastele ka ilma suusõnata käsku ehk märku anda: käega takti liiues ehk plaksutades, ise kaas-turnides, selle läbi, et ta turnijaid hulgani lasseb takti lugeda, ja weel mõnel muul wiisil.

§ 20. Mõnesugused juhatused.

a. Laste seisukord turnimise tunnis. Üleüldse on selle kohta üks peamine tähele panna: esiteks säetagu lapsed nõnda seisma, et nad kõik mis waja selgeste wõiwad näha, s. o. koolmeistert ja tema etteturnimist; teiseseks nõnda, et koolmeister oma seisukoha päält igas ühte võib silmas pidada ja igas ühe turnimise üle walwada.

Kuna iga turnimise tund arenduste ja liigete harjutustega peab algama, siis olgu pruugiks, et lapsed tunni algusel juurust mööda rinda astuwad. (Waata: Tõine jagu I, 3.) Enamaste on kitsa ruumi pärast waja, et lapsed kahes rinnas peawad seisma, siis seisku lühemad lapsed pikematest eespool. Sellest seisukorrast algades tulewad siis kõik muud arendused käsitse. Et lapsed etteturnimist kõik selgeste wõiksid näha, siis on mõnikord waja, et esimene rind üle toa marssigu ja siis ümber käändku, nii et lapsed kahel pool seisawad.

Liigete harjutuste ajal peab koolmeister osaw olema, lapsi ikka nõnda seisma arendama, et igal lapsel paras jagu ruumi oleks, nõutud harjutust turnida. Nõude waral turnides, kus lapsed mitmes jaos turniwad, säetagu igas jaos lapsi nende osawuse järele järgi mööda, nii et paremad turnijad enne turnima saawad.

b. Turnimise wigade äratundmine ja parandamine. Kui koolmeister lapsi ikka edasi turnida lasseb, ilma et ta iga üksiku lapse turnimist, mis sagedaste wõõriti ja puudulik, tähele paneks ehk õigendaks, siis ei saaks tema koolilapsed ilmaski häst e turnima õppima. Kerge ei ole see harjumata koolmeistril küll mitte, hulga seas kobe ära filmata, kuidas igas ühes turnib, iseäranis harjutuste juures, mis ühe filmapilguga ära turnitakse. Siiski harjugu koolmeistri film, kõiki nägema; ta film ärgu seisku mitte üksnes ühe ehk teise jao laste pääl, waid niipea, kui käsk juust tuleb, lendagu film üle kõikide.

Tõine küsimine on, kuidas wigasid kõige mõnuamalt sünnib parandada. Selle tarwis peab koolmeister õigeste ära tundma, mis ühe ehk teise wea juur oli. Kui laps jõuu ja osawuse puuduse pärast wõõriti turnis, siis ei maksa palju sõnu kulutada,

waid harjutamine parandagu niisugused wead. Kui hooletus ehk lugupidamata meel ühe wea juur, siis pruukigu koolmeister nõuu, mis tema oma tarkus tale annab. Kui laps ehk lapsed käsust aru ei saanud, siis paraneb wiga kohaliku seletuse läbi. Kui laps ise ei aimagi, et ta wõõriti turnib, siis näidaku koolmeister ise turnides ette, kuis puudulik, kuis õige turnimine.

Ilka seisku koolmeistril wigade parandamise juures aga meeles, et ühe pärast 99 mitte ära ei sünni unustada; sest suur hull ei tohi ilmaiski kaua ilma tööta seista.

d. Abiks-seismine. Nõude waral turnides peab turnijale abiks seistama, esiteks et laps julgemine wõiks turnida, teisels et laps kahju (kukkumise) eest saaks kaitsetud. Sest et koolmeister ise mitte igal pool abiks ei jõua olla, harjutagu ta tugewamaid ja osawamaid koolilapsi selle ameti pääle; ta juhatagu abiks-seisjat, kus waja seista, kuidas waja aidata j. n. e. Mõne harjutuse juures olgu turnijal kaks abiks-seisjat.

Eisa. Kihelkonna-koolides wõib koolipoiste abipruukimises weel kaugemale minna: Koolipoisid, kes koolmeistri ameti pääle walmitawad, ehk kes muidu agarad turnijad, wõiwad ajoti koolmeistri asemel — aga tema silma all — töisi turnida laske. Sfeenesest mõista, wõiwad niisugused tunnid üksnes õpitud harjutuste kordamised olla.

§ 21. Jätk.

e. Takistused turnimise õpetuses. Kõige suurem takistus iseäranis wallakoolides saab turnimise ruumi puudus olema. See saab küll weel kaua kestma, enne kui meie rahwakoolides turnimise tarwis iseäralikud saalid ehitatakse. Ja kui iga kool seda tahaks ära oodata, siis peaks ta wistist kaua ootama, enne kui turnimist wõib alustada. Aga wahest wõib ka ilma turnimise saalita turnida. Nimelt kihelkonna-koolimajad on enamaste ruumikamalt ehitatud, kus päälegi sagedaste „leeri“-laste toad lähikorras. Sääli wõiks siis küll ühel ehk teisil wiisil turnimise tarwis ruumi leida. Päälegi langeb kihelkonna-koolides kooliaastast muist aega seja aasta-aja pääle, kus õues wõib turnida. Wallakoolidel on ruumi poolest kitsam kord käes. Siiski on paiguti ka jo ruumikaid koolimajasid olemas, iseäraliste magadistubadega j. n. e. Kus see wähegi wõimalik, jääli koristatagu koolituba ehk mõni muu ruumikas tuba turnimise tunniks tühjaks *)

*) Tartus Eesti wallakoolmeistrite seminaris puudub seniajani-ka turnimise saal, siiski turniwad kaswanditud ja teewad seda raamatu kirjutaja juhatusel all. See sünnib nõnda: Üks koolituba kasutakse selle tarwis tühjaks, koolilauad kantakse mõne minutiga õue ka — turnimise saal on käes. Tunni lõpul kestab laudade tagasitandmine niisama wahel aega.

See koristamine on kerge sääl, kus koolilauad ja pingid uuema moe järele lühikesed on; need ei ole rängad toast wälja ja tuppa tagasi kanda. Tsegi koolilaudades ehk seinä äärt mööda seistes wõib mitmid liigete harjutusi turnida *). Aga ka suwel, kui lapsed päewade kaupa kooli „katsel“ käiwad, on wõimalik, ka turnimist ette wõtta, muidugi õues.

Tõine takistus saab turnimise nõude puudus olema. Külli wõib lastele juba arenduste ja liigete harjutuste läbi hää jagu ihulliku haridust kätte saada, aga see on siiski kõiges üks jagu; sest mõnuamat jõuikaswamist, suuremat osawust, julgust, wastupidamist j. n. e. ei saada arenduste ja liigete harjutuste läbi weel mitte kätte, — see kõik tuleb alles nõude waral turnimisest. Arenduste ja liigete harjutuste tulu on omast kohast suur küllalt, et nimelt wallakoolis wäiksemate lastega maksab turnida; aga ka juba siingi ei löö nimetatud harjutused pika aja pääle ette; weel palju enam on aga kihelkonna-koolilastele nõude waral turnimist waja. Kui ka eestotsa asi lastele weel uus ja nende rõõm suur arendusi ja liigete harjutusi turnides, siis hakkab nende harjutuste turnimine iseäranis poislastele aegamööda ometi igawaks minema, sest et nende harjutuste pääle liig wahel jõudu tarwis, mis aga poistel pää-asi. Kui aga turnimise himu lõpma hakkab, siis ei wõi turnimise tulusust ka mitte enam palju juttu olla.

Sellepärast peab pääle arenduste ja liigete harjutuste weel muud seltsi turnimist juure wõetama. Ja see on wõimalik, ilma et kobe tarwis oleks, palju mitmesugusid turnimise nõusid muretsema. Harjutused kepitiga **) wõetagu mõne aja pärast käsil. Raudkepid on igapidi tulusamad kui puu-kepid. Aga kui iga kool raudkeppisid ei peaks jõudma muretsema, siis on puu-keppisid ometi hõlbus saada.

Wiimaks tulewad harjutused nõude waral ***). Aga ka harjutused kõiega (waata: Tõine jagu, XI) on omast kohast tähtsad; ja kõie ostmise kulu ei ole nimetamise wäärt. Kui ka kõie harjutused külli mitte jõudu iseäranis ei harjuta, siis kaswab ometi nende harjutuste läbi laste wirkus.

arendused ja liigete harjutused eesseiswa raamatu tõise poole sees on kaunis kerged ja neid on kaunis wahel. Katsugu koolmeistril neile täieste peremeheks saada; siis saab neil pärast hõlpsam olema,

*) Ühes wäikese laste klassis, kus raamatu kirjutaja kirjutuse tundisid annab, turnitakse igakord kepit kirjutuse tundi; see sünnib sellepärast, et lapsed istumisest ära ei wäks ja nende keha kühma ei wajuks; ja see sünnib sedawiisi, et lapsi koolilauas seistes umbes 5 minutid aega mitmesugusid liigete harjutusi lastakse turnida, nagu on: Konstatamine, mitmesugused käte-harjutused, pää ja keha-painutamine ja käändmine j. n. e.

**) Saawad selle turnimise raamatu II-les andes warsti trükitil ilmuma. Sellepärast pikem seletus nende harjutuste kohta siin I-les andes maha jäeb.

***) Saawad kui selle turnimise raamatu III. (wiimne) anne edaspidi trükitud.

raskeimate ja suurema hulga harjutustega (raamatu IIIes ja III^{das} andes) toime saada. Kui koolmeister mõistab, vähe aja ja harjutustega kitta ja puuduliku ruumi sees turnimist toimetada, nii et sest tulu näha ja et laste turnimise himu ärkab ja kasvab, siis saab see wistist igal pool sündima, et kooli- ja wallawalitsused turnimise tarwis tarwilikku nõu ja abi saawad andma.

"See on kõige osawam meister, kes vähem palju võib teha."

§ 22. Jätk.

g. Kas tütarlapsed ka peawad turnima? Kostus: Ja. — Mispärast tütarlastele turnimist waja on, seda ei ole tarwis siin enam uueste seletada: sellepärast, mispärast lastele üleüldse turnimist waja on, — ja seda on eespool juba seletatud. Kuna naesterahwas meesterahwaga ometi ühest lihast ja luust on, siis on naesterahwale niisamuti ihulikku kasvutamist tarwis, kui meesterahwale. Tütarlapsed ei lähe küll mitte wäeteenistusesse, selle asemel on aga tütarlastest üles kaswanud naesterahwal jälle omad isefugused Loojast saetud kohused täita, kus terwis ja jõud enam maksab, kui kusalgi muial.

Eespool on paiguti sellest juttu olnud, mis-poolest tütarlaste turnimine poislaste turnimisest mõnes tükis tõist wärki peab olema, (waata: § 12). Mitmed harjutused ei sünni tütarlastele; jällegi on aga mitmed harjutused, mis poislaste meelest palju wäärt ei ole, just tütarlastele parajad, nimelt harjutused, kus liikumine mitte liig äkiline ega wälja sirutatud liigetega, waid enam õõtsutamise wiisi. — Ses turnimise raamatus on harjutused, mis tütarlastele ei sünni, ühe isääralikku märgiga (+) ära tähendatud. Harjutused tõises jaos A all (arendused ja liigete harjutused) kõlbawad kõik niihäste pois-, kui ka tütarlastele ja on wäikeste jao (umbes 10^{ne} aastaste) lastele parajad.

Küsimise pääle: Kas pois- ja tütarlapsed ühes koos peawad turnima, wõi mitte? — tuleb kosta, et wäikesed (alama jao) lapsed wõiwad ühes koos turnida, kuna suuremad (keskmise ja ülema jao) lapsed lahus turnigu, nii et poislastel omad ja tütarlastel omad turnimise tunnid olgu. Kuidas see ühes ehk tõises koolis wõimalik saab olema, see jääb kooliwalitsuste ja koolmeistrite hooliks ära säädida ja sünnitada. Koolides, kus enam kui üks koolmeister töös on, ei saa see wähest raske olema.

§ 23. Arendused.

Harjutustele, mis läbi lapsed peawad õppima, saetud järge mööda seisma ja käima, saagu nimeks: arendused.

Rende turnimine on üksnes siis wõimalik, kui turnijaid mitu, kõige vähem üks paar, on.

Arendused langewad nelja pääseltsi:

- a. Arendused, kus turnijate hulka ja hulga seas iga üksikut turnijat harjutatakse, mõnesugust järge mööda seisma; neile arendustele olgu nimeks: renditamised.
- b. Arendused, kus turnijaid harjutatakse, saetud korda mööda tõinetõisest eemale minema; neile arendustele jäägu nimeks: lahku- ja kokku-mined.
- d. Arendused, kus turnijate hulka ehk jagusid harjutatakse, teha eestkülge ühe ehk tõise taewakaare poole käändma; neile arendustele anname nimeks: ümberkäändmised (käändmised) ja pöörmised.
- e. Arendused, kus turnijaid harjutatakse, saetud korras oma seisukohtasid muutma, (kohalt minema); neile arendustele paneme nimeks: kohalt-liikumised.

Rende harjutuste mitmesugustest ühendamisest sünniwad kokku pantud arendused.

§ 24. Jätk.

Turnimise keeles peab turnijate hulk igas seisukombes ise nime saama.

Rent on kõige lihtsam seisukombe: turnijad seisawad kõik ühe joone pääl, mis õige, looga ehk ringi sarnane võib olla. Sellepärast võib ka rent õige ehk kõwer olla, ehk ring.

Rent on rind, kui turnijad kõrwu seisawad:

∞ ∞ ∞ ∞ ∞ ∞ *)

Rent on rong, kui turnijad järjestiku seisawad:

3 3 3 3 3 3

Pääle selle wõiwad turnijad rinnas ehk rongis seistes hääd- ehk kuralät poolweerand ringi käända, siis saab kaard-rent:

3 3 3 3 3 3

*) Arw 3 tähendagu turnijat; eestkülg . . . 3 . . . selg.

Kui rongis seisjatel selg seljaga ja juu juuga wastastiku, ehk rinnas seisjatel kura=käewars kura- ja hää=käewars hää=käewarrega wastastiku on, siis on niisugune rong ehk rind sega=rent:

£ 3 £ 3 £ 3

∞ ∞ ∞ ∞ ∞ ∞

Kõige lühem rent (rind ehk rong) on paar.

Kui rentisid faks ehk enam, siis on rentfond olemas; (rentfond võib rind= ehk rongfond olla).

Kõige väiksem rentfond on kahepaariline.

Rentfond on rendid (s. o. rinnad ehk rongid) ja read. Iga rendi esimesed ehk otsapäälsed on kofku esimene rida, teisid teine rida j. n. e. (Waata: Tõine jagu, A. III, 1.)

Eisa. Wene sõdawägi (во́йско) on maawägi (сухопутное во́йско) ja merewägi (флотъ).

Üks suur jagu maawäge on korpus (корпусъ).

Korpus on kofku pantud:

- 3^{meist} jalawäe diviisist (изъ трёхъ пѣхотныхъ дивизій);
- 2^{best} hobusewäe diviisist (изъ двухъ кавалерійскихъ дивизій);
- 1^{best} suuretükiwäe brigaadist (изъ одной артиллерійской бригады);
- 1^{best} töowäe bataljoonist (изъ одного сапёрнаго баталіона);
- 1^{best} küttide bataljoonist (изъ одного стрѣлковаго баталіона).

Diviisia on kofku pantud 2^{best} brigaadist (изъ двухъ бригадъ). Brigaada on 2^{best} polkost kofku pantud (изъ двухъ полковъ).

Seega on diviisia sees neli polko.

Polk jalawäge on koos:

- 3^{meist} liinia bataljoonist (изъ трёхъ линейныхъ баталіоновъ);
- 1^{best} roodust trossiwedajatest ja hospidali teenijatest (изъ нестросвой роты и санитарной прислуги).

Bataljoon on 4^{last} liinia=roodust ja ühest küttide roodust (изъ четырёхъ линейныхъ ротъ и одной стрѣлковой роты).

Rood (125 meest) on 2^{best} pool=roodust (изъ двухъ полуротъ).

Poolrood läheb 2^{best} wäwoodaks (на два взвода).

Polk hobusewäge on 2^{best} diviisoonist (изъ двухъ дивизионовъ).

Diviioon on 2^{best} eskadronist (изъ двухъ эскадроновъ).

Eskadron (125 meest ja hobust) on 2^{best} wäwoodast (изъ двухъ взводовъ).

Brigaada suuretükiwägi langeb 4^{last} batareiks (на четыре батареи).

Batareil on 8 suurttükki (о́смы орудій); langeb 2^{best} diviisooniks (на два дивизиона).

Diviioon jaetakse 2^{best} wäwoodaks (на два взвода).

Wäwoodal on 2 suurttükki (два орудія).

§ 25. Jätk.

Renditamine sünnib, kui üksikud turnijad (ehk üksikud rendid) tõiste kõrwale, ette ehk selja taha renti astuvad.

Kõrwale renditamise rongfondas (häädkät):

3.	3.	3.	3.
3 .	3 .	3 .	3 . *
3.	3.	3.	3.
3 .	3 .	3 .	3 .

Ette renditamise rindfondas:

∞ .	∞ .	∞ .	∞ .
∞ .	∞ .	∞ .	∞ .
∞ .	∞ .	∞ .	∞ .
∞ .	∞ .	∞ .	∞ .

Selja taha renditamise:

∞ .	∞ .	∞ .	∞ .
∞ .	∞ .	∞ .	∞ .
∞ .	∞ .	∞ .	∞ .
∞ .	∞ .	∞ .	∞ .

Ka võivad kõik teisid turnijad ühe ehk teise rongis seisja kõrwale kura= ehk häädkät (ehk: kura= ja häädkät), ehk rinnas seisja ette ehk (ja) selja taha renti astuda.

Päale selle võivad rentitamised veel mitmekesised olla.

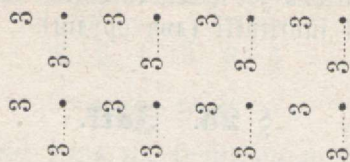
§ 26. Jätk.

Lahku ja kofku=minek. Lahku=minek võib sündida: ette poole, taha poole, häädkät, kuralät, keskpaigast kahele poole j. n. e. Niisama ka jälle tagasi kofku=minek.

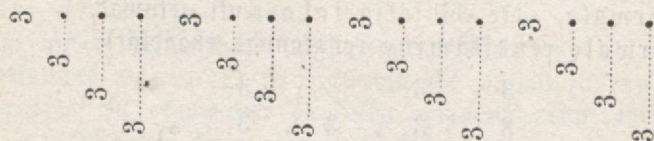
Kui kaugemale rendid ehk üksikud turnijad lahku minnes tõine teisest peavad jõudma, seda mõõdetakse käewarte pikkuse ehk samamude arvu järel.

*) Punkt (.) tähendab kohta, kus turnija enne renditamist seisis.

Iseäranis sündsalt võib lahus-seismist selviisil arendada, et ükshikud rendist wälja lastakse astuda. Näituseks:

Ehk:

Rent (ja rentfond) võib seista: lahus, koos, ligistiku. Rind on koos, kui turnijate käiksed wastastiku koku puuduvad, ligistiku, kui turnijad tõine tõisele lähemal, ja lahus, kui turnijad tõine tõisest kaugemal seiswad, kui koos seisdes.

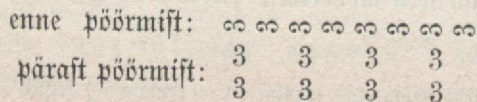
Rong on koos, kui turnijad tõine tõisele nii lähedal seisawad, et rongist weerand ringi käändmise läbi koosseisaw rind sünnib; muidu ligistiku ehk lahus.

Lahus seisaw rentfond on liigete ja kepiga harjutuste tarwis kõige sündsam seismine. Paras lahus seismine on enamaste see, kui iga turnija tõisest 2 sammu eemal seisab.

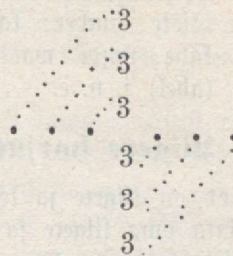
§ 27. Jätk.

Ümberkäändmised ja pöörmised. Ükshikute turnijate ümberkäändmised on õiguse pärast liigete harjutused, neid tuleb aga sellepärast arenduste jekka lugeda, et igaüks käändes tähele peab panema, kas ta tõiste seas õige koha päälle jääb, (kas rent õige). Turnimises tuleb enamaste poole ja weerand ringi käändmine ette; esimest nimetame ümberkäändmiseks, tõist käändmiseks. — Käändmise läbi saab rinnast rong ja rongist rind; ümberkäändmise läbi saab rinnast jälle rind ja rongist jälle rong.

Päälle ükshikute võiwad aga ka rendid (paarid j. n. e.) käända, ilma et rent selleläbi muudetud saaks, (rind jääb rinnaks j. n. e.) — ja seda nimetame pöörmiseks. Näituseks — paaride pöörmine häädkät edaspidi:

Pöörda võib: edaspidi kura- ehk häädkät, ja tagaspidi kura- ehk häädkät; ehk: rendi keskpaiga ümber, (nii et rendi keskpaik kohale jääb ja tõine rendi pool edasi, tõine tagasi ringi läheb). Näituseks:

Pöörda võib üksford, (s. o. weerand ringi), kakskorda, (s. o. pool ringi), kolmkorda, (kolmweerand ringi) ehk nelikorda, (terwe ring) järgimööda.

§ 28. Jätk.

Kohalt-liikumiste jaffu tuleb kõige päält lugeda rendi ehk rentfonna marsimine ja jooksmine kindlas säetud korras. Need harjutused on arenduste pääjagu, iseäranis poislaste turnimises. Kolm asja on, mis rentfonna marsimise ja jooksmise juures iseäranis tähele pantagu: rentfonna korrasse jäämine; iga ükshiku turnija õiget wiisi liikumine; säetud tee kinnipidamine.

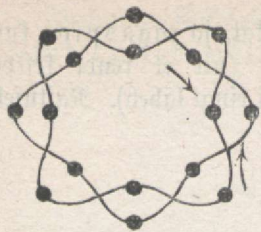
Kohalt liikuda võib koos- ehk lahus-seisaw rind ehk rindfond ja rong ehk rongfond.

Kohalt liikumine võib olla: mitmesugune käik, (mis liigete harjutuste seas õpetatakse) ja jooksmine ja (iseäranis tütarlaste turnimises) mitmesugune hüppamine. Ehk küll need harjutused iseenesest liigete harjutused on, siiski ei saa neid ilma arendamata turnijate hulgaga mitte kätte õppida, — ja on nad sellepärast ka ühtlasi mõnusad arendused.

Tee, mis pääl marsitakse (jookstasse) võib niihäste toas, kui ka õues mitmel wiisil käia: turnimise ruumi nelja külge pidi, ringi, edasi tagasi j. n. e.

Rongide marsimise juures antakse käsuga üksnes esimestele täada, mis neil teha tuleb, s. o. kuidas ja kuhu poole käända ja minna; selle juures täadku iga järgmine, et ta just sellejamma koha päälle jõudes sedasama teku, mis esimest teha kästi.

Kohalt-liikumine võib ka rentfonna muutmisega sündida, nagu on: renditamised, lahku-minekud j. n. e. Aga kõige selle juures pantagu selle paragrahwi algusel nimetatud kolm asja tähele.

Kohalt-liikumisega võib veel muid arendusi mitmel viisil ühendada, mis iseäranis tütarlaste turnimises väga sündsaks harjutuseks on. Näituseks: üfifikute ringkäik tõiste ümber; käik lookawat teed mööda; kahe rendi wastastiku waheldi käik — (ahel) j. n. e.

§ 29. Liigete harjutused*).

Liigete harjutused on liigete ja keha liigutamised, mis turnija ilma kõige nõude abita oma liigete ja kehaga võib käsile võtta. Need on harjutused kas seistes, ehk käies, ehk hüpates (karates).

Seistes viibib keha kahe ehk ühe jala pääl ühel kohal. Käies on keha järgimööda kord mõlemate, kord kummagi jala pääl waheldi. Hüpates (karates) tõuseb keha silmapilguks üles õhu sisse, nii et kumbki jalg maha ei puudu. — Pääle selle võiks veel liigete harjutusi ette võtta, kus keha mitte üksnes jalgadega, vaid ka muu kehajagudega maa külge puudub: põlwili, pikali, kápuli, tiritammi. Uga niisugusi harjutusi turnimises väga arwa pruugitakse, sellepärast ei tee meie neist pikemalt mitte enam juttu.

§ 30. Jätk.

Liigete harjutused seistes. Need on harjutused, kus juures keha oma liigetega kas ühes ehk teises seisukombes wagusi seisab, ehk ühest seisukombest teise läheb.

Kõige tähtsamad seisukombed (iseäranis poistele) on järgmised:

Sirge seismine;

seismine kõrwu seiswate jala tallade pääl, (jalainad koos);

seismine warwaste pääl, (kõnsad ülehel);

seismine ühe jala pääl, (kas sirge ehk winklil põlweaga);

sammus seismine, kus juures teine jalg teisest sammu kaugusele ette, taha, kõrwale, põiki ette, põiki taha, risti ette maha on pantud;

seismine põlwewinklis ja kükitamine.

Kõige tähtsamad seisukombe muutmised ehk liigete harjutused on järgmised:

Käte puusa ja risti selja pääle panek;

sirge käte tõstmine ja wehklemine;

*) Mithästi arendused kui ka liigete harjutused on turnimise raamatu teises jaos sõna ja pildi läbi lähemalt seletatud, — siin aga lühidelt ja ülewaatlitult totku jäetud.

käte=sirutamine püsti, kõrwale, ette, taha, maha, — kõnksist; (kõnks sünnib nii, et käewars õlast küünarnukuni keha kõrwale jääb, ja küünarnukust kõnksitatakse, nii et sõrme otjad õladesse kinni puuduwad);

käte=wehklemine sirgu ja rindade pääle, kui küünarnukud kõrwale (õla kõrgusele) üles on tõstetud;

kõnsa=tõstmine;

sammumine (ühest sammu=seisust teise);

hargitamine (sirge jalaga ette, taha, kõrwale);

põlwe=tõstmine (ette);

põlwe=winkel, (kus juures keha püsti seistes alla waob);

pää=käändmine, — (pää=painutamine sünnib keha painutamisega ühtlasi);

keha=käändmine ja keha=painutamine;

käändmine ($\equiv \frac{1}{4}$ ringi) ja ümberkäändmine ($\equiv \frac{1}{2}$ ringi).

Kõrku pantud liigete harjutustest on kõige sündsamad umbes järgmised:

Käte=harjutused ühtlasi kõnsa=tõstmisega, sammumisega, hargitamisega, põlwewinkliga, keha=käändmise ja painutamisega.

Sammumine ühtlasi ümberkäändes, kõnksist tõstes, hargitades, põlweid winkeldates, keha käändes, keha painutates pääd käändes, (ehk ühtlasi mitu harjutust korraga turnides, näituseks: sammumine käte=harjutuste, põlwe-winkli ja keha=painutamisega ühtlasi);

hargitamine põlwe-winkli ja keha=painutamisega;

keha=käändmine keha=painutamisega;

keha=painutamine pää=painutamisega.

Sündsad harjutuste järjed on:

mitmesugused käte=harjutused järgimööda;

hargitamine, põlwe=tõstmine, põlwe=winkel, keha=painutamine järgimööda;

mitmesugune seisukombe järgimööda.

Seisukombed praegu nimetatud harjutuste ajal wõiwad — pääle eespool nimetatud seisukombede — järgmised olla:

sammus seismine paigale jääja põlwe winkluga;

sammus seismine edasi (ära) tõstetud põlwe winkluga;

kükitamine;

sammus seismine (ette ehk taha poole) kükitades;

sammus seismine teise põlwe winkluga ja keha=painutamisega;

ühe jala pääl seismine keha kaaluga;

sammus seismine teise jala pääl kükitades;

ühe jala pääl kükitamine (teine jalg ette üles tõstetud).

§ 31. Jätk.

Harjutused käies. Nende läbi peavad koolilapsed harjuma, sirgeste käima ja käies (marsšides) jalgadega sündsäl wiisil astuma. Niisuguse sirge käimise ja harimata käimise wahel on wahel, nii kui sirge seismise ja lödwalt seismise wahel.

Ühtlasi peab aga käimise läbi ka üleüldse ükssikute ja hullkade paigalt liikumise osawus kaswama. Selle tarwis tuleb pääle edasi-minemise käimist weel mitmel muul kombel harjutada:

- Tagaspidi käik;
- käik (kõrwale, edasi, tagasi) tõise jala järele tõstmisega;
- käik sammude wahetusega;
- käik kohal;
- käik lühikeste sammudega;
- rutuline käik;
- aeglane käik;
- käik warwaste pääl;
- käik põlwe-tõstmisega.

Sellesama tarwis harjutatagu ka iseäranis: käändmist, ümberkäändmist ja pöörmist käies.

§ 32. Jätk.

Harjutused hüpates üleüldse — langewad kolme jalku: jooksmine, hüppamine, kargamine. Hüpates lendab keha silmapilguks maast üles; karates (kõrgesse ehk kaugele) peab kargaja wõimalikult kaua õhus lehwitama.

Jooksmine on (pääle harjutuste seistes ja käies) kui liigete harjutamise kolmas pääjagu, mis läbi lapsed harjugu, wastu pidama, s. o. kaunis kaua (10 kuni 15 ehk 20 minutit) ühtejärgi jooksuma. Pää-asi olgu edasi-jooksmine ja kõndimine waheldi. Pääle selle on tulujad harjutused:

- jooksmine kohal;
- rutuline jooksmine;
- ümberkäändmine jooksu pääl.

Hüppamised ise kahe ja ühe jala pääl ja mitmesuguses sammusäades j. n. e. on tütarlastele ja wäiksematele poislastele parajad harjutused.

Kargamine on juba raskem; see võib olla:

- kargamine koosseiswate jalaninadega;
- edasi kargamine tõise jala ette sirutamisega;
- kõrwale kargamine tõise jala kõrwale sirutamisega.

Kõige nende kargamiste juures peab koosseiswate jalaninade pääle ja põlwele winklisse-minekuga maha karatama.

Tulus on ka siin, kui tõised harjutused (käte-harjutused, käändmised, seisukombe muutmised) kargamistega ühendatakse.

Tõine jagu.

Sseäraliseid õpetused.

A. Arendused ja liigete harjutused.

I.

1. Rong.

Koolilapsed astuwad koolmeistri juhatusel rongi, kõige suurem ette otsa ja tõised selle järele suurust mööda üksthõise selja taha, nii et kõige wäiksem kõige wiimne on. Kui iga laps oma kohta, s. o. enese ees ja selja taga seisjat last tähele on pannud, siis käseb koolmeister: Koost — ära! mis pääle lapsed oma tahtmist mööda laiale wõiwad minna, kuni kästakse: Paigale! siis tõttab igaüks jalateed oma endise koha pääle.

2. Rongi lahku-minek.

Lapsed seisawad rongis. Igaüks paneb omad käed eesseisja õlade pääle ja taganewad siis pääle esimese kõi lühikeste sammudega tagasi, kuni käewarred sirgeks lähewad. Käsk: Käed eesmehe õlale — üles! Tagaspidi lahku — marsš! Kui käewarred kõigil sirged, siis käseb koolmeister: Käed — maha! mis pääle igaüks omad käed jälle kõrwale sirgu lasseb. Rahust jälle kokku minnakse käsu pääle: Edaspidi kokku — marsš!

3. Mind.

Koolmeister jääb kõige suurema koolilapse seisma ja käseb tõisi lapsi sedasama järgi mööda, nagu rongis, kura- (hääd-) kät üksthõise kõrwale astuda, nii et käiksed wastastifu wahel kokku puuduwad. Müüd seletab koolmeister, et rong on, kui lapsed järestifu, ja

rind, kui nad kõrwa seisawad. Pääle selle harjutab koolmeister lapsi kooft ära ja paigale minema niisama kui rongi juures (Nr. 1.)

4. Rong ja rind waheldi.

Geototsja harjutatagu lapsi selle käsuga:

Kura=külg siia poole — käändke! Rind siia poole — käändke!

Hää=külg siia poole — käändke! Rind siia poole — käändke!

Siis nõnda:

Häädkät — käändke! Kurakät käändke!

Siis: Kooft ära — marjs! Rinda — marjs!

Ehk: Rongi — marjs!

Eija. Käsu pääle: Käändke! tuleb ifka weerandringi käända.

5. Sirge seismine.

Pilt 1.

Koolmeister astub laste ette ja näitab ja seletab neile, kuidas neil igakord käsu pääle: Paigal! seista tuleb: Põlved sirged ja koos; jala=ninad pooles winklis wälja poole käändud, (umbes jala põid toinetõisest eemal); komsad wastastiku; käewarred kõrwal alla poole parajaste sirgus; kõht ja õlad tagasi; rind ette; kaal sirge; pää koha ja filmad waatawad koha edasi.

Kui iga laps nõnda seisma on harjutatud, siis antakse käsuga: Kehit age! luba, kohal seistes puhata, s. o. oma keha ja liikmid oma tahtmist mööda lonti laske — kuni käsu pääle: Paigal! igauks jälle sirgeste ja liikumata nõnda peab seisma, nagu ülemal praegu seletatud.

Selle pääle tuleb ifka terawaste waadata, et lapsed nõnda õigel kombel paigal seisawad. Keegi ei tohi kät ega jalga ega pääd liigutada, enne kui käst: Kehit age! antakse. Iseäranis wäiksemaid lapsi tuleb aga turnimise tundides sagedamalt kehitada laske.

Tähendus. Kui koolmeister oma koolilapsi nõnda seisma on jõudnud harjutada, s. o. kui lapsed igal ajal ja igas paigas, olgu turnimise ehk muis kooli tundides ehk kus tahes ifka nõnda sirgeste seisawad, — siis on ta seega oma koolilapsi ihuliku kaswatamise poolest juure tüki edasi jaatnud. — Selle juures tulgu koolmeisteri oma alaline eeskujutema sõnale appi.

II.

1. Renditamine.

Pääle iga üffiku lapse sirge seisumise peab ka terve rind ehk rong koguni õige olema. Kui rind arendatakse, siis annab koolmeister käsu: Rent — õigeks! Käsu sõna pääle: õigeks! käänewad kõik (pääle kõige pikema lapse, kes häädkät rendi otjas seisab) pääd ruttu häädkät, hoiawad käewarred küünarnukust natuke kõweraks ja nihutawad rutuste niikaua edasi ehk tagasi, hääd- ehk kurakät, kuni nad parema filmaga kõrwal=seisjat, pahemaga mööda terwet renti waewalt woiwad näha ja hääkää warrega kõrwal=seisjasse hiljufeste kinni puuduwad. — Kõlbmata arendus on see, kui pää ehk keha ette poole painutatakse, ehk keha häädkät käändakse. Õige rendi tundemärk on: kõik komsad ja kõik õlad ühe sihi pääl, ei kusaqil wahet ega tungimist. Kui renditamine walnis, siis antakse käst: Pää — koha! mis pääle pääd jälle tagasi käändakse, nii et filmad koha edasi waatawad. Harjutuseks wõib renditamist ka nõnda käsile wõtta, et kõige pikem laps tõise koha pääle jäetaks, näituseks: N. N. 2 sammude edasi (tagasi, häädkät) — marjs! ja selle järele astuwad tõised kas üksshaawal ehk kõik korraga uueste rinda. Käst: Rinda — marjs! Ehk: Üksshaawal rinda — marjs!

Arendus ehk rendi õigendamise peab võimalikult ruttu sündima.

2. Marsimine ühe koha pääl. Jala komps ja kää plaks.

Koolilapsed seisawad rinnas, toinetõisest natuke eemal, mis nii sünnib, et neid rongis lahku lasti minna (I, 2) ja siis kurakät käända. Kompsimise juures kergitawad lapsed kurajalga natuke ja panewad käsu pääle ruttu ja kindlaste maha. Koolmeister näitab seda neile ette ja käseb siis: Kura jalg üles — komps! Üles — komps! j. n. e. Kui see taktis läheb, siis tuleb hääjala kompsi niisama harjutada.

Wiimaks tuleb nõnda harjutada, et tõine jalg tõine kord kompsib ja nõnda marsimine kompsimisega kohal figineb. — Koolmeister kergitab taktise jäämist seeläbi, et ta loeb: Üks! kaks! Üks! kaks!

Käeplaks. Koolilapsed tõstawad küünarnukust saadik kääded kõhu ette üles, peopesad wastastiku, tõine peopesa tõisest risti käämmel kõrgemal, hääkääsi pääl pool. Käst: Kääded plaksu tarwis — üles! — Plaks! — Üles! — Plaks! Iga plaksu järele lähewad kääded ilma muu käsuta jälle kõrwale sirgu.

3. Käändmine ja ümberkäändmine.

a. Käändmine häädkät. Käff: Häädkät — käändke!
See käändmine sünnib kurajala konga pääl, kuna sellesama jala nina üles tõstetakse. Ka hääjalg tõstetakse üles, aga mitte kõrgesse, waid kergitatakse wähe ja nõnda, et kongsad wastastiku kofku jääwad; pääle käändmise pannakse jalg jälle kofhe maha.

b. Käändmine kurakät. Esite selle käjuga harjutada: Takti järele kurakät käändke — 1! — 2! Kui 1! üteldakse, siis käänewad kofik kurakät, kus juures kurajala nina ja hääjala kongs üles tõstetakse; pääle käändmise pannakse kurajalg jälle täieste maha, kuna hääjalg warwaste pääl endises paigas seisma jääb. (Waata pilt!) Kui 2! loetakse, siis pannakse hääjalg ruttu ja kindlaste tõise kõrwale maha.

Kui see häste kätte on harjutatud, siis tuleb see kahejalaline töö ruttu ilma taktita harjutada. Käff: Kurakät — käändke! Kergitada võib koolmeister seda, kui ta walju häälega 1! 2! loeb, kui ta 2! ruttu 1-ke järele ja waljumine ütleb.

d. Ümberkäändmine sünnib üksnes kura-
kät. Peab ka esite takti järele harjutatama, niisama kui kurakät käändmist (b). Käff: Takti järele ümberkäändmine — 1! — 2! Selle käändmine kurajala konga ja hääjala nina pääl, kuni suu senna külgi jõuab, kus enne selg oli. Kui 2! loetakse, siis hääjalg tõise kõrwale kindlaste maha. Pärast peab see ilma takti-lugemata minema; käff: Kofik käänewad — ümber!

See olgu lastel eestotsja selgeste täada, et käsu pääle: Kofik käänewad — ümber! ifka kurakäe poole ja ifka poolringi peab käändama, kuna käsu pääle: hääd- ehk kurakät — käändke! üksnes weerandringi käändakse.

pilt 2.

4. Marsimine kohal olles ja kohalt minnes.

Tuleb niisaste rinnas kui ka rongis harjutada. Jalgu peab kordamööda natuke kergitatama ja ilma kompsimata ehk kaapimata sellesama paiga pääle maha pantama. Kohalt minnes ja käändes peab rent õigesti jääma. Võib ka jala-kompsi ja käe-plaksuga ühendada. Näituseks:

Kohal marsimine, 4 samm — mars!
Niisama, wiimisel komps — mars!
Niisama, tõisel ja neljandal komps — mars!

Niisama, tõisel käe plaks ja neljandal komps — mars!
Niisama, 4 samm edasi — mars!
Kofik käänewad — ümber!
4 samm kohal, wiimisel käe plaks, — siis 4 samm edasi, wiimisel komps ja käe plaks — mars!
Kofik käänewad ümber! Ehk: Häädkät — käändke!
j. n. e.

5. Ring.

Lapsed seisawad rinnas, siis kätakse: Käed — kiini! mis pääle iga laps oma hääkäega tõise kurakäest kiini hakkab. Ringi — mars! Selle käsu pääle lähinevad rinna mõlemad otsad tõisele kuni nad wastastiku kofku ulatawad, ja ring on valmis.

Ehk nõnda: Lapsed on rongis ja koolmeister käseb: Ringi — mars! mis pääle kõige ees seisja kurakät käändes jeni edasi läheb, tõised järele, kuni ta rongi wiimsele otsale järele jõuab.

Ringi arendust tuleb iseäranis mängide juures waja; sellepärast seda juba siin harjutatagu.

Nii kui iga turnimise tund seega peab algama, et lapsed rinda astuwad, nii peawad lapsed ka tunni lõpetusel jälle rinnas seisma. — Ringist saawad lapsed rinda, kui neid rongis marsima pannakse ja koolmeister käseb: Paigale! mis pääle esimene edasi oma endise koha pääle marsib, tõised rongis järele, — kohal marsimine läheb oma-poodu edasi. Siis: Küll! — Kofik kurakät — käändke! ja rind on valmis. Wiimne käff: Koost — ära!

III

1. Rentfond.

Nii kui üksikutest lastest rong ehk rind arendatakse, nii arendatakse üksikud rongid ehk rinnad rong- ehk rindfondaks. Niisuguse arenduse juures läheb asi mitmekesise jaotamise läbi kirjumaks, nõuab aga just seeläbi rohkem tähelepanemist, ja see on hää, sest selle läbi kaswab laste waimu erkus.

Rent kahels ühepikkuseks rendiks. Ütleme et laste arv on 24. Seisawad rinnas. Kummagi rendi otsalised, s. o. esimene ja wiimne laps, tähendatakse ära, need on: 1. 12. 13. ja 24. Esimesed 12 last on esimene rent, tõised 12 tõine rent. Müüb

käst: Koit häädkät — käändke! marsimine kohal — mars! Tõine rent kurakät esimese kõrwale — mars! Kui tõine rent esimese selja taga ja otsad ühetasa, siis jääb ta kohal marsima, kuni kästasse: Küll! mis pääle koit seisma jääwad. Siis tagasi arendus üheks rendiks: Tõine rent käänab — ümber! Tõine rent edasi — mars! Kui ta esimese selja tagalt mööda on, siis: Küll! Esimene rent kurakät, tõine rent häädkät — käändke! Tõine rent rinda — mars!

Pärast kästasse lühidelt: Kaheks rendiks — mars!

b. Arendus kolme-rendiliseks rentkonnaks. Lapsed loewad endid 8-kaupa; Nr.-ühed ja Nr.-kahesad on otstaliised. Siis antakse käst, et tõine rent esimese, ja kolmas tõise selja taga peab marsima.

Selsamal kombel võib nelja- ja üleüldse mitmerendilist rentkonda arendada.

Niisuguste arenduste juures on tarwis, et lapsed endid lugemise läbi ära jaotada oskawad. Käst: Eugege eest otstast wiimseni! Selle käsu pääle käänab üks laps tõise järele pää ruttu kurakät, hõikab walju häälega seda arwu, mitmes ta on, ja käänab filmapill pää jälle koha. See lugemine peab nii kui kulutuli läbi terve rendi minema.

Ka võib kahe-, nelja- j. n. e. kaupa lugemise läbi jaotada. Näituseks: Eugege kahe-kaupa! Lapsed ülemast otstast pääle: 1, 2, 1, 2, 1, 2 j. n. e.

Proowiks, kas igal lapsel tema nummer meeles on, käseb koolmeister: Nr.-ühed käed püsti — tõstke! Nr.-kahed üks samm edasi — mars! Nr.-kahed renti tagasi — mars! j. n. e.

Seletus. Rent on üleüldine nime rongi ja rinna kohta. Rentkond — kus enam kui üks rent — on üleüldne nime rong- ja rindkonna jaoks.

Mis rida ja mis rent on, saagu järgmise näituse läbi selgeks.

1 1 1 1	esim. rida.	Siin on 24 last; see on üks rentkond.
2 2 2 2		Siin on neli renti, sest 1—6 on ikka üks
3 3 3 3		rent. Siin on 6 rida, sest kõik Nr.-ühed
4 4 4 4	neljas rida.	on esimene rida j. n. e.
5 5 5 5		Need asjad tehtagu lastele hoopis sel-
6 6 6 6		geks. Proowimiseks küsigu koolmeister: Mitu
		rida on kahe-, kolme-, neljarendilisel rent-
		konnal (kui lapsi 24)? Kuis seisawad read,
		kui rendid rinnas seisawad? Mitmendast
		rendist ja reast oled sina? sina? sina? j. n. e.
		Siis võib koolmeister weel järgmist
		proowi ette võtta: Esimene rent käe-

warred püsti — tõstke! Käed — maha! Kolmas rida häädkät — käändke! Wiies rida koost — ära! j. n. e.

2. Rentkonna lahku-minek.

a. Rentide lahku-minek. Rendid seisawad rongis; siis kästasse: Rendid kät andes taktis käies kurakät lahku — mars! Wiinne (neljas) rent jääb seisma, tõised sammuvad kurakät, kuni käed sirgeks lähewad, siis jäädakse seisma ja lastakse käed jälle kõrwale maha. Selle järele seisawad siis lapsed nõnda:

	1	1	1	1
Siis: Rendid taktis käies häädkät kokku	2	2	2	2
— mars!	3	3	3	3
See harjutus tuleb korrata, siis lahku-minek	4	4	4	4
hääd- ja kokku-minek kurakät harjutada.	5	5	5	5
	6	6	6	6

b. Ridade lahku-minek. Rendid seisawad rinnas; siis kästasse: Read kät andes taktis käies kurakät lahku — mars! Siis kokku-minek nagu ülemal. Ka võib lahku- ja kokku-minekut rongis seiswa rentidega arendada; siis käst nõnda: Käed eesmehe õlale — üles! Tagaspidi lahku — mars! See lahus-seisimine on nõnda:

	1	1	1	1
d. Rentide ja ridade lahk. Sünnib nii arendada, et esite	2	2	2	2
rendid (a), siis read (b) lahku lastakse minna; siis	3	3	3	3
seisawad lapsed nõnda:	4	4	4	4

e. Lahus-seisimist võib kõige sündsamalt järgmisel kombel arendada:

1. Lapsed seisawad rinnas. Loewad kahe-kaupa.	5	5	5	5
Siis käst: Nr.-ühed üks samm (ehk 2)	6	6	5	6
edasi — mars!				

Ehk loewad kolme-kaupa. Käst: Nr.-kahed üks samm, Nr.-kolmed kaks sammu edasi — mars!

Ehk: Nr.-kahed kaks sammu, Nr.-kolmed 4 sammu edasi — mars!

2. Lapsed seisawad kahe-rendilises rindkonnas. Esimene rent kaks sammu edasi — mars!

Eugege kahe-kaupa!
Nr.-ühed üks samm edasi — mars!

Lahus-seisaw rentkond on kõige sündsam seisukombe liigete harjutuste tarwis, mis nüüd warsti peawad algama. Koolmeister waadaku ikka kangeste rentide ja ridade sirguse pääle.

3. Kordus.

Tähendus. Kordamine on wana Rooma-rahwa sõna järele kõige õppimise ema. Sellepärast ei ole sest küll, kui siin raamatus seiswaid turnimise harjutusi kõiges üksford läbi wõetakse, waid nagu iga õpetuse ja õppimise juures, nõnda peab ka siin kordamine üks pää=asi olema.

Et koolmeistrile asi wõimalikult selgeks ja tema waew turnimise õpetuses kergeks saaks, koame siia raamatusse iga harjutuskonna juure niisugused kordamise tüübid ja anname neile nimeks: kordus.

Ühtlasi peawad need koolmeistrile juhatuseks olema, kuis ta ise läbi wõetud harjutustest niisugusid kordus-tüüka wõib kudada.

Marsimine jala kompsi ja käe plaksuga.

Lapsed seisawad rindkonnas.

1. Kohal 4 samm, tõisel ja neljandal komps; siis edasi 4 samm, tõisel ja neljandal plats — mars!
2. Kohal 4 samm, esimesel ja wiimsel komps; siis ümberkäändmine (kahe hoobiga), kurajala komps (kolmas hoop) ja käeplaks (neljas hoop).
3. Kohal 4 samm, esimesel ja kolmandal plats; siis edasi 4 samm, esimesel ja kolmandal komps.
4. Kohal 4 samm, esimesel ja neljandal plats, tõisel ja kolmandal komps; siis ümberkäändmine (2 h.), kurajala komps (3. h.), hääjala komps ja käe plaks (4. h.).
5. Kohal 2 samm, edasi 4 samm, neljandal komps, siis ümberkäändmine (teeb kokku 8 hoop).
6. Edasi 2 samm, siis kohal 2 samm, mõlemad kompsides, siis jälle 2 samm edasi, siis ümberkäändmine.

Tähendus. Iga nummert turnitagu kaksforda järgimööda; siis annab iga number 16 hoop ja takti lööki. — Kordus-tükkides tähendame turnimise materjali harjutuste järgedes üles; neid tüüka kahejaolisteks kästudeks ümber walada, on hõlbus töö, mis koolmeistri hooleks jätame.

IV.

1. Marsimine.

Lapsed seisawad lahus, mis kõige paremine nii arendatakse, et riid kahekaupa luges ja siis Nr.-ühed ühe ehk kaks samm rinnast wälja astuda lasti.

a. Käsk: Edasi marsimine takti järele! — 1! — 2!

Seletus: Kui 1! loetakse, siis kerkib (kura-) jalg maast jala nina pääle ja läheb põlw natuke kõrgi, ja läheb siis jalg ja jala nina ette sirgeks, jalg jääb koguni madalas üle põrmandu peatama; kui 2! üteldakse, siis pannakse jalg maha: terwe tall (ei mitte konts enne), kindlaste, aga mitte kompsides, ruttu, ilma et teda maha panes natuke tagasi tõmmataks; ühtlasi waob sirges seiswa keha raskus ette pantud jala pääle, kuna järelseisaw jalg põlwest kõrgi tõmmatakse ja jala ninaga wasta maad seisma jääb. Jälle 1! siis läheb tagumine jalg ette nagu ülemal, ja 2! jala mahapanemine niisama. Käsu pääle: küll! pannakse järelseisaw jalg tõise kõrwale kindlaste maha (sirge seisimine).

b. Kui lapsed sellest harjutusest on jagu saanud, siis tuleb iga takti pääle samm astuda, s. o. kui 1! loetakse, siis läheb kurajalg ette ja sünnib kõik see, mis enne siis sündis, kui 1! 2! loeti. Kui nüüd 2! üteldakse, siis astub hää jalg samm edasi j. n. e. seni kui kästakse: küll!

d. Marsimine algab ifka kurajalaga.

Marsimise (nii kui üleüldse kõlbliku käimise juures peawad jala ninad nii kui sirge seisimise juures (I, 5) pooles winklilis wäljapoole käändud olema (aga mitte kobe edasi ehk koguni sisse poole käändud, nagu seda sagedaste nähaakse).

Käsk: Üks samm edasi — mars!

Kaks (3, 4, 6) samm edasi — mars!

Marsimist harjutatagu niihäste rinnas, kui ka rongis.

Harjutuseks ja proowiks lasku koolmeister lapsi üksikult, paari-, ehk kolme-, neljakaupa rinnast wälja marsida takti järel ülemal seletatud kombel. Käsk: ühekaupa takti järele kaks samm edasi — 1! — 2! — 1! — 2! j. n. e.

Ehk ilma taktita: Ühe- (paari-, kolme-, nelja-) kaupa kaks (3, 4) samm edasi — mars!

Selle pääle tuleb häste waadata, et kõik ühe korraga astuwad, et kõik oma keha ja liikmed laitufeta sirgeks hoiawad ja käsu pääle: küll! wagu ja sirgeste seisma jääwad. Kõige selle juures peawad rendid ja read õigeks jääma ja üksikud ei pea tõinetõigest kaugemale ega tõinetõisele lähemale tungima.

Marsimist (ehk käimist, kõndimist) sünnib hoolega ja sagedaste takti järele eesseiswal kombel harjutada, sest selle harjutuse läbi harjub lastele kõige paremine kõlblik käik ehk kõndimise-wiis kätte.

2. Sirge käte tõstmine.

Pilt 3.

a. Käte-tõstmine ette.

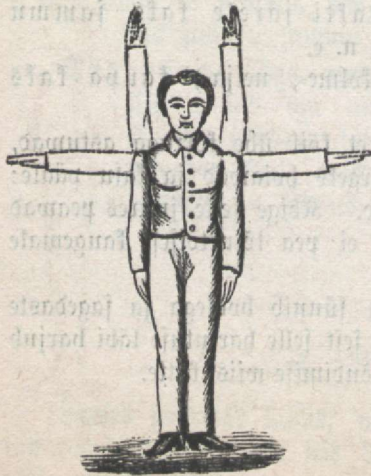
Räsk: Käed ette — üles! — maha!
(Ehk: — 1! — 2!). Mõlemad sirged käe-
warred tõstetagu nii ruttu kui võimalik ette,
nii et kõik käewars ja sõrmed öla kõrgusel
seisawad, sõrmed sirged, mitte laiali waid
koos, peopesad wastastiku käändud, tõine-
tõifest niikaugel, kui käed ölast. Siin nii
kui kõikide sellesarnaste harjutuste juures
waadaku koolmeister selle pääle, et pääle nende
keha liigete, mis käsu pääle peawad liikuma,
kõik muud keha-jaod, nimelt pää, sootumas
wagusi peawad seisma. Käsu pääle maha!
(ehk 2!) langewad käewarred jälle ruttu,
sirgeste ja wagusi (ilma tatsutamata) kõrwale sirgu ja jääwad sirgu
(mitte lonti).

b. Käte-tõstmine kõrwale.

Räsk: Käed kõrwale — üles! — maha! Niisama kui ettetõst-
mise juures (a.), muud kui käed tõusewad kõrwale, nii et kõrwale
sirutatud kätega turnija nii kui rist seismas on. Peopesad alla poole
käändud; käte maha-säädmise sündigu nii, et tatsutamist kuulda ei ole.

d. Käte-tõstmine taha poole.

Räsk: Käed taha poole — üles! — maha! Käed tõusewad
ruttu ja sirgeste taha poole üles, nii kõrgesse, kui see ilma keha pai-
nutamata ja käewarte käändmiseta võimalik; peopesad tõinetõise poole
käändud ja käed liikmest sirged.

Pilt 4.

e. Käte püsti-tõstmine eest poolt.

Räsk: Käed eest poolt püsti — üles! — maha! Sünnib nii
kui a., muud kui käed tõstetakse nii
kaugele, et nad pää kõrwal täieste
sirgus püsti seisawad. Maha lähe-
wad käed jällegi eest poolt.

g. Käte püsti-tõstmine kõrwalt.

Räsk: Käed kõrwalt püsti — üles! — maha! Eftte tõste-
takse käed nii kui b. juures öla kõr-
gusele, siis käändakse nad ölast kõr-
gemale. tõstes, et nad nii püsti

seisawad, kui e. juures. Maha pannes käändakse käed warwi nii, et peo-
pesad alla poole on; käed säetagu ruttu aga tasakesi keha kõrwale sirgu.

b. Harjutuseks lastagu käsi näituseks järgmisel kombel tõsta.

Käed ette — 1! püsti — 2! ette — 3!; maha — 4!
" kõrwale — 1!; püsti — 2!; ette — 3!; maha — 4!
" ette — 1!; püsti — 2!; kõrwale — 3!; maha — 4!
" kõrwalt püsti — 1!; ette — 2!; püsti — 3!;
kõrwalt maha — 4! j. n. e.

i. Käte-wehklemine püsti ja maha — eest poolt.

Räsk eiteks: Käed taha poole — üles! Siis: Käte wehk-
lemine antud taktis eest poolt püsti ja tagasi — tõstke!
— küll! Esimese käsu pääle tõstetakse käed taha poole (d.), siis
tõise käsu pääle niikaua ilma wähe pidamata üles ja alla (f. o. taha
poole), kuni kästakse: küll! Kui küll! püsti tõstes üteldakse, siis
jääwad käed püsti seisma, kui alla poole wehkeldes küll! üteldakse,
siis jääwad käed taha poole ülestõstetud, mis pääle weel: maha!
tuleb käsida. Wõib ka enne ära nimetada, mitu korda kätega
wehkelda tuleb.

Kui ruttu lapsed peawad wehklema, seda teeb koolmeister lastele
selle läbi selgeks, et ta enne wehklemist takti ette loeb, ehk weel parem,
et ta ise ette turnib. Üleüldse sündigu wehklemine paraja kõndimise
sammu-usinusega. Takti-pidamise kergituseks võib käte wehklemist ja
tõstmist kohal ja kohalt marsimiselega ühendada.

3. Kõnna-tõstmine käte-tõstmisega.

a. Kõnna-tõstmine.

Räsk: Kõnsad — üles! — maha! Kõnsad
peawad ilma koost lahti minemata maast üles tõusma,
nii et kõik keha, mis täieste sirge peab olema, üksnes
warwaste ja päka pääl seisab. Pää-asi selle harjutuse
juures on, et lapsed tüki aega warwaste pääle wagusi
seisma jääda jaksawad. Kõnna-tõstmine võib niihäste
ruttu kui ka aegamööda sündida. Tuleb eestotsa takti
järelle harjutada (1! — 2! — 1! — 2!).

b. Kõnna-tõstmine üles tõstetud kätega.

Enne lastakse käed kusagi külje pääle üles tõsta
(nagu Nr. 2 seletatud) ja siis lastakse kontse tõsta ilma
käte-seisuse muutmata. Näituseks: Käed ette — üles!
kõnsad — üles! — maha! — üles! — maha!
j. n. e.

Pilt 5.

d. Konja=tõstmise kätte=tõstmisega. Neglane ehk rutuline tõst- ja mahatamine, siiski olgu enamaste rutuline. Näitujeks: Konjad üles ja käed ette — 1! — Paigale — 2! Niisama kätte eest poolt püsti, kõrwale ja kõrwalt püsti tõstmisega.

e. Kätte=tõstmise warwaste pääl seistes. Näitujeks: Konjad üles ja käed ette — 1! — käed püsti — 2! käed ette — 3! — paigale — 4!

Konjad üles ja käed kõrwalt püsti — 1! — käed kõrwale — 2! — käed püsti — 3! — paigale — 4! — j. n. e.

4. Kordus.

a. Marsimine kätte=tõstmisega.

b. Konja=tõstmise kätetõstmisega.

Lapsed seisawad rindkonnas.

a. 1. 4 sammuga kohal kätte=tõstmisega ette, püsti, ette maha; seesama tõistforda.

2. 8 sammuga kohal, iga kabe sammuga järele käed kord ette, siis püsti, siis ette, wiimaks maha.

3. 4 sammuga edasi kätte=tõstmisega ette, püsti ette, maha (4 hoopi); siis ümberkäändmine (2 h.); siis kõik seesama (Kokku 12 hoopi.)

Sellesama kordamine.

4. Nii kui 3., aga kätte=tõstmise iga kabe sammuga järele, (sellepärast jääwad käed esimese ümberkäändmise ajal püsti).

5. 4 sammuga kohal kätte=tõstmisega eest püsti: esimesel püsti, teisil maha, kolmandal püsti, neljandal maha.

6. 4 sammuga edasi, siis ümberkäändmine, siis jälle 4 s. edasi ja ümberkäändmine, — kätte=tõstmise nii kui 5^e juures.

Lapsed seisawad rindkonnas.

b. 1. Konja=tõstmise kätte=tõstmisega kõrwale ja kõrwalt püsti; konjad ifka ühehoobiga üles, teisega maha; käed nelja hoobi järele kõrwale, teisega nelja hoobi järele püsti, siis nelja h. järele kõrwale ja wiimaks nelja h. järele maha. (Teib kokku 16 hoopi.)

2. Konja=tõstmise kätte=tõstmisega kõrwale, 4 korda 8 hoobiga, — igakord kui konjad üles, siis käed kõrwale, kui konjad maha, siis käed maha.

3. Konja=tõstmise 2 korda 4^{ia} hoobiga, — käed selle aja sees kõrwalt püsti, kõrwale, püsti, maha; seesama tõistforda.

4. Konja=tõstmise kätte=tõstmisega kõrwalt püsti 4^{ia} hoobiga, — ifka kui konjad üles, siis käed kõrwalt püsti, kui konjad maha, siis käed maha.

5. Konja=tõstmise 8 hoobiga, — esimesel käed kõrwale, wiimisel käed maha.

6. Seesama, muud kui kätte=tõstmise esimesel kõrwalt püsti, wiimisel kõrwalt maha.

1. Rindkonna mars tagaspidi.

a. Üksnes tagaspidi.

Käif: Tagaspidi — mars! — küll!

Marsimine algab, nagu ifka, kurajalaga. Tagaspidi astuja jalga peab terve tallaga — mitte enne warwaste pääle — maha astuma. Tagaspidi marsisides woiwad sammud umbes poole lühemad olla, kui edaspidi marsisides, aga mitte usinamad.

Et rinnad (rendid) õigeks jäägu, selle pääle tuleb wäga kangeste waadata: kõikidel olgu ühepikkused sammud. Kergitujeks harjutagu koolmeister lapsi tahti waral, wäiksemates jagudes tagaspidi marsima, nagu edaspidi marsimise juures (IV, 1).

b. Edaspidi marsimisega waheldi.

Käif: Waheldi 4 sammuga edas- ja tagaspidi — mars!

Chf: Neli sammuga edas-, 6 sammuga tagaspidi — mars!

2. Rongkonna mars kõrwale.

a. Üksnes ühele poole.

Käif: Kurakät — mars! — küll! (Chf: häädkät).

See jalga, kumma külje pääle minnakse, astub esimese sammuga kõrwale ja terve talle pääle maha, kuna teine jalga jala-nina pääle kerkib ja siis esimese kõrwale astub, nii kui sirge seisumise juures (I, 5), mis pääle esimene jälle edasi astub j. n. e. Sammut olgu pea-aegu niisama pikad, kui edasi minnes, kumbki jalga astub niisama aegamööda, kui edasi minnes, nii et kõrwale sammudes ühe sammuga maa pääle niipalju aega kulub, kui edasi sammudes kabe sammuga pääle. „Küll“ tuleb järeletõstatama jala pääle ütelda, mis pääle teine weel sammuga edasi astub ja järgmine talle ruttu kõrwale jäetakse.

Selle pääle tuleb waadata, et tõist jalga järele tõstes konts konfaga koos on ja et jala ninasid mitte jenna külge ei käända, kuhu minnakse, et sammumine rutulisemaks ei lähe, et rongid õiged ja keha sirge olgu.

Harjutuseks lasku koolmeister enne takti järele kumbkit jalga tõsta.

b. Kummalegi poole waheldi.

Räsk: Kurakät — mars! — Häädkät — mars!

"Mars" peab järeletõstetawa jala pääle üteldama, mis pääle tõine jalg weel korra edasi astub; siis ei tõsteta aga tõist jalga tale mitte enam järele, waid kergitatakse üksnes maast üles ja pannakse sellesama koha pääle jälle maha, mis kui esimeseks sammuks tõise külje pääle tuleb pidada.

Marssimise pääl peab wahetuse käst õigel — eespool seletatud — ajal antama.

Ka lasku koolmeister lapsi järgmisekäsu pääle marssimistharjutada:

Waheldi kaks sammu kurakät, siis 2 sammu häädkät — mars!

Kaks sammu, s. o. kurajalg astub kaks sammu ja selle wahel pääl astub hää jalg tale kord kõrwale.

3. Käte puusa ja selja pääle panek.

a. Puusa.

Räsk: Käed puusa — üles!
Käed — maha!

Räsu pääle "üles" lähewad käed filmapill puusa: sõrmed koos ja ette poole, peial taha poole ja küünarnukud kõrwale. Räsu pääle "maha" lähewad käed ruttu ja wagusi jälle kõrwale sirgu.

b. Seljapääle.

Räsk: Käed selja pääle — üles!
Käed — maha!

Räsu pääle "üles" pannakse küünarparad tõinetõise kõrwale ristluue pääle (häädkäsi pääle poole) ja hakkawad tõise

Pilt 6.

Pilt 7.

käe sõrmed tõisest käewarrest kinni. Räsu pääle "maha" lähewad jälle sirgu.

Harjutuste juures, kus kätel midagi tööd ei ole, lastagu ikka käed kas puusa ehk selja pääle panna.

4. Põlwe-winkel.

a. Nelja hoobiga.

Räsk: Põlwed winklisse ja sirgu nelja hoobiga (takti järele) — 1! — 2! — 3! — 4!
Kui 1!, siis konfad üles, kui 2!, siis lähewad põlwed umbes niikaugele kontsi, et kumbki winklis on, keha peab selle juures püsti (mitte upakille) jääma, käed puusas (ehk selja pääl); kui 3!, siis põlwed jälle sirgu, kui 4!, siis konfad maha. See harjutamine sündigu aegamööda.

Pilt 8.

b. Kahe hoobiga.

Räsk: Põlwed — winklisse! — sirgu!
Põlwe winklisse minekiga ühtlasi kergiwad konfad maast üles, põlwe sirutamiseega ühtlasi lähewad konfad maha. Pääasi on, et lapsed tüki aega (mitte liig kaua) winklis põlwedega kohese kehaga ilma tuikumata jõuawad seista. See harjutus võib niihäste aegamööda kui ka usinamalt sündida.

d. Põlwe-winkel ja käte-tõstmine.

Sünnib näituseks järgmisel kombel ühendada:

Räsk: Konfad üles ja käed ette — 1!
Põlwed winklisse ja käed püsti — 2!
Põlwed sirgu ja käed ette — 3!
Konfad ja käed maha — 4!

5. Kordus.

Ringmars — ühendatud käte-tõstmiseega, käte puusa ja selja pääle panemisega, põlwe-winkli ja konfa-tõstmiseega.

Ring arendatakse (waata II, 5).

1. Ringis edasi — mars! — küll! Et marsimine taktis läheks, lugegu koolmeister ehk lapsed: 1, 2, 1, 2 j. n. e.
2. Käed puusa — üles! Waheldi 4 sammu edasi, 4 sammu kohal — mars! — küll!
3. Käed puusas. Waheldi 4 sammu edasi, siis kaksorda põlwe-winkel, siis jälle 4 s. edasi ja kaksorda põlwe-winkel j. n. e.
4. Käed selja pääl. Neli sammu edasi, siis kaksorda põlwe-winkel, siis 4 sammu edasi, siis kaksorda konfa-tõstmine, siis jälle seesama eest otsast pääle.
5. 8 sammu edasi, — ühtlasi käte-tõstmine iga kahe sammu järele ette, püsti, ette, maha; siis ümberkäändmine, siis seesama eestotsast.

6. Neli samm edasi, käed puusas; siis kaksforda põlve-winkel käte-tõstmisega kõrwale, püsti, ette, maha; siis kõik seesama tõistforda.

Täheendus. Selkombel võib koolmeister kergeste harjutusi ise kokku säädida.

VI.

1. Marsimine tõise jala järele-tõstmisega.

a. Edaspidi.

Käsk: Edasi hääjala järele-tõstmisega — mars! — küll!

Kurajalg astub esite edasi, hääjalg tõstetakse siis järele, nii et ta sifimise külje keskpaik vastu kurajala kontsa seisma saab; siis astub kurajalg jälle edasi ja hääjalg niisama järele j. n. e. Sammude pikkus ja usinus niisama kui harilikku käimise juures.

„Küll“ tuleb järele-tõstetava jala päale ütelda, mis päale tõine jalg weel samm edasi astub ja järgmine tale siis ruttu kõrwale tõstetakse.

Siis nõnda: Edasi kurajala järele-tõstmisega — mars! — küll!

Sünnib niihäste rind-, kui ka rongkonnas harjutada.

b. Tagaspidi.

Käsk nagu enne, muud kui tagasi edasi asemel.

Järele-tõstetaw jalg säetakse kotsaga tõise jala sifimise külje keskpaika vastu maha.

Sünnib üksnes rindkonnas harjutada.

d. Kummagi jala järele-tõstmine waheldi.

Käsk: Edasi, kummagi jala järele-tõstmine waheldi — mars! Ehk lühemalt: Edasi kolme astmega — mars!

Kurajalg astub esite samm, siis hääjalg ta järele, siis jälle kurajalg edasi; siis astub hääjalg ette, kurajalg tale järele ja hääjalg jälle ette; siis jälle kurajalg, nagu eest otsast. See marsimine sünnib $\frac{3}{4}$ taktis.

2. Marsimine jala-wahetusega.

Käsk: Edasi jalawahetusega — mars!

Jalad sammuvad niisama kui 1, d juures, muud kui kaks esimest astet peawad rutemine üksteise järele tulema, nii et nad ühe ainsa sammuga aja sees ära astutakse ja nõnda käik $\frac{2}{4}$ taktis figineb.

Pilt 9.

Selle päale sünnib waadata, et lapsed mitte ei hüppa, waid üksnes sammuvad.

4 samm edasi, tõisel sammul jala-wahetus — mars!

Edasi 6 samm, 2^{tel}, 4^{dal} ja 6^{dal} jala-wahetus — mars!

Lapsed lastakse kahekaupa lugeda, siis kästakse:

Nr.=ühed jala wahetusega, Nr.=kahed muidu edasi — mars!

Edasi 6 samm, Nr.=ühed tõisel, Nr.=kahed neljandal jala wahetusega — mars!

Selle harjutuse juures tuleb lapsi juhutada, et kui neil marsides jalad ära wahetatud, et nad niisuguse jala-wahetuse läbi tõistega jälle ühte sammuga wõiwad saada.

3. Käte-sirutamine — püsti, kõrwale, ette, taga, maha.

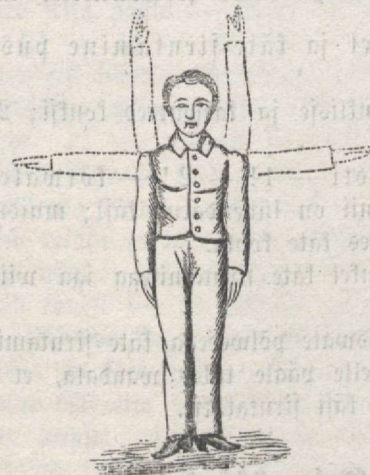
a. Takti järele.

Käsk: Käte-sirutamine takti järele:

püsti	— 1!	— 2!	maha	— 1!	— 2!
kõrwale	— 1!	— 2!	maha	— 1!	— 2!
ette	— 1!	— 2!	maha	— 1!	— 2!
taga	— 1!	— 2!	maha	— 1!	— 2!

Pilt 10.

Pilt 11.

Pilt 12.

Ngakord käsu päale 1! tõmmatagu käewarred nõnda konksi, et päalmine pool käewart (õlast küünarnukuni) vastu keha külge jääb, alumine pool (küünarnukust sõrmedeni) ruttu ja kindlaste vastu päalmist poolt käewart tuleb, nii et sõrme otsad õlasje kinni puuduvad, s. o. hääkäe sõrmed hää-õlasje ja kurakäe sõrmed kura-õlasje. Sõrmi

ei pea mitte rufikasse tõmmatama, vaid nad olgu vastu õla üksnes vähe painutatud. — Käsu päale 2! sirutatakse käewarred võimalikult ruttu ja tõugates nimetatud külge (olgu püsti, kõrwale j. n. e.) täieste wälja, nii et terve käewars, käsi ja sõrmed sirgus on. Peopesad olgu ikka tõinetõise poole kändud, muud kui kõrwale sirutates alla poole. Üleüldse peab sirutatud käte hoidmine nii olema, kui IV, 2 seletatud.

b. Ilma takti lugemata.

Käsk: Käed sirutage — püsti! — maha! — püsti! — maha! — püsti! — maha! — püsti! — maha! — püsti! — maha! — püsti! — maha! — püsti! — maha! — püsti! — maha! — püsti! — maha!

Wiimaks lastagu käsi ühe ainja käsu päale mitmesse külge järestiku sirutada. Näituseks:

Käed püsti ja kõrwale — sirutage! — maha — sirutage!

Käsk: Käed ette, kõrwale, maha — sirutage: j. n. e.

Selle juures ei lähe käed mitte igakord wahel pääl maha, vaid ikka (hoop 1!) konksi, et sõrme otsad vastu õla, ja säält (hoop 2!) uue külje päale.

Kõige wiimate käte-tõstmine ühte-järgi iga wiie külje päale: püsti, kõrwale, ette, taha, maha.

4. Põlwe-winkel ja käte-sirutamine ühtlasi.

Käsk: Põlwe-winkel ja käte-sirutamine püsti takti järele — 1! — 2!

1! päale põlwed winklisse ja käewarred konksi; 2! päale põlwe ja käte sirutamine.

Põlwed ja käed püsti — 1! — 2! — kõrwale — 1! — 2! — ette — 1! — 2! nii on lühendatud käsk; muidugi maksawad küljenimetajad sõnad üksnes käte kohta.

Wiiskorda põlwe-winkel käte-sirutamisega iga wiie külje päale — nüüd!

Ra võib winklis-seiswate põlwedega käte-sirutamist harjutada; käsku on kerge anda. Selle päale tuleb waadata, et keha kohe ja sirgeste seisma jäeb, kuna käsi sirutatakse.

5. Keha-käändmine.

a. Koos-seiswad jalad.

Käsk: Jalad — kokku! — Jalad — lahti!

Esimese käsu päale käändakse jalad kontsade pääl ruttu sisse poole, nõnda et nad sissimise küljega wastastiku seisawad. Teise käsu päale käändakse jalad jälle nii, kui sirgeisemise juures.

b. Keha-käändmine koos-seiswate jalgadega.

Käsk: Käed puusa — üles! Jalad kokku!

Keha kurakät — käändke! — ette — käändke!

— häädkät — käändke! — ette käändke! j. n. e.

Liikumata jalgade ja sirgete põlwe pääl käändakse keha nimetatud külje poole niikaugele, et rind jenna külge tuleb, kus enne õla oli. Pää käändakse kehaga ühes.

See harjutus sündigu aegamööda.

Wiimaks kästagu: Jalad kokku ja käed ette — üles! Takti järele keha kura- ja häädkät käändke — 1! — 2! — 1! — 2! — Paigal!

Wiimse käsu päale käändakse keha jälle kohe, lähewad jalad lahti ja käed kõrwale sirgu — lühidelt: käsu päale „paigal“! ikka sirge seismine (I, 5).

Ra võib selle harjutuse juures käsi selja pääl (V, 3), kõrwal, püsti (IV, 2) pidada.

Pilt 13. Jala kontsad olgu maas!

6. Kordus.

a. Põlwe-winkel käte-harjutustega.

b. Konksa-tõstmine ja keha-käändmine.

a. 1. Käed selja päale — üles! Kakskorda põlwe-winkel — 1! — 2! — 1! — 2! käed — maha!

2. Käed eest püsti. Kakskorda põlwe-winkel.

3. Kakskorda põlwe-winkel käsi kõrwale ja ette tõstes: (4 hoop: 1! = põlwed winklisse ja käed kõrwale, 2! = põlwed sirgu ja käed maha j. n. e.).

4. Kakskorda põlwe-winkel käsi kõrwalt ja eest püsti tõstes.

5. Käed puusa ja põlwed winklisse. Käte-sirutamine iga wiie külje päale. Põlwed sirgu.

6. Käed konksi — 1! Põlwed winklisse ja käed ette sirgu — 2! Põlwed sirgu ja käed konksi — 3! — siis põlwe-winkel ja käed püsti j. n. e., — s. o. kakskorda põlwe-winkel käsi ette ja püsti sirutades.

b. 2. Käed puusa. 4 korda konksa-tõstmine; siis käed selja päale ja jalad kokku; siis keha-käändmine 2 korda kumbkit kät; lõpeks paigal! (s. o. sirge seismine).

2. Käed kõrwalt püsti. 4 korda konksa-tõstmine; siis keha-käändmine 2 korda kumbkit kät. Käed kõrwalt maha.

3. Käed ette, jalad kokku. Keha-käändmine 2 korda kumbkit kät; siis käed kõrwale ja konksa-tõstmine käte-tõstmisega 4 korda püsti ja kõrwale waheldi.

4. Käed selja pääle. 8 korda rutuline konsa-tõstmine.
5. Käed kõrvalt püsti — 1! Konjad üles ja käed kõrvalt maha — 2! niisama edasi — 1! — 2! — kuni 8 korda (ikka: 1! käed üles ja konjad maha, 2! käed maha ja konjad üles).
6. Konjad üles. Käte-sirutamine iga wiie külje pääle. Konjad maha.

VII

1. Jooksmine kohal.

Räsk: Jooksmine kohal — mars! — küll!

Käed lähewad kuulutuse ajal küünarnukust winklisse, küünarnukud natuke tagasi, sõrmed olgu wähe painutatud. Jookstes ei tohi konjad ilmaski maha puutuda. Keha olgu wähe ette poole hoitud, käed liiguwad parajaste, juu olgu kinni. Käsu pääle küll! peawad kõik äkitfelt seisma jääma kui müür, kuni käsk: kehitage! ehk muu käsk antakse.

Jooksmine peab kõikidel ühes taktis minema; jalad peawad just sellesama koha pääle maha pantama, jooksu usinus ei pea mitte kaswama.

2. Rongkonna marsimine.

a. Räsk: Gestots kuralät — mars!

Ehk: Gestots esite, siis nelja, siis kahetsja, siis jälle 4ja sammude järele kuralät — mars!

Lapsed seisawad kahes toinetõise kõrwal seiswas rongis. Käsu pääle mars! hakkab terve rongkond edasi marsima, aga esimised kummagi rongi otsas käänewad kuralät, nende järele järgmised just sellesama koha pääl j. n. e. Selle pääle tuleb waadata, et rongid õigeks ja üksikute wahed muutmata jääwad, et käändmine õige koha pääl ja õigel kombel sünnib, et jalad kõikidel taktisse jääwad j. n. e.

b. Räsk: Gestots wäljapoolse tagasi käändes — mars!

Ehk: Gestots tagasi esite wäljapoolse, pärast sisse poole käändes — mars!

Lapsed kahes kõrwu seiswas rongis. Käsu pääle mars! kääneb häädkät seiswa rongi eestmees nelja lühikese sammuga häädkät, tõise rongi eestmees niisama kuralät ja nüüd marsib kumbki koguni rongi lähedal (rongi külge mööda) tagasi — terve rong marsides ja eestmehe koha pääl tagasi käändes järele — kuni toa teise otsa, siis

kääneb kumbki eestmees sisse poole ringi ja marsiwad nõnda paaris kahe rongi wahel jälle tagasi, kuni oma endise seisukoha pääle, siis lõpeb mars iseenesest, ehk olgu, et koolmeister käseb: Ikka edasi!

d. Räsk: Gestots kuralät tagasi käändes — mars! Siis kääneb esimene paar nelja sammuga kuralät tagasi, kõik teised niisama ja toa teises otsas käändakse jälle kuralät tagasi, kuni endise paiga pääle jõutakse.

e. Räsk: Gestots kuralät käändes ringiks — mars! Gest et kaks rongi, siis peawad kaks eestmeest ikka kui paar kõrwu jääma, niisama kõik järgmised paarid, nii et see ring üks kahetõrune ring on.

Paigale! — siis marsib eestmeeste paar ringis edasi, kuni fenna paiga pääle, kus enne ringi-arendust rongide wiimne ots seisib, ja marsib siis seda rongide seisukohta mööda edasi, kuni oma endiste kohtade pääle, teised kõik niisama järele, — kohal marsimine läheb oma joodu edasi, kuni kästakse: Küll! (Waata II, 5 Lija).

Kõik seda harjutust sünnib ka iseäranis joostes harjutada.

3. Sammumine.

Räsk: Käed puusa — üles!

Pilt 14.

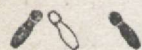
Sammumine takti järele; kuralälg ette

— 1! (sirge seisimine) — 2!

Hääjalg ette — 3! — 4!

Kuralälg taha — 1! — 2! Hääjalg

taha — 3! — 4!

Pilt 16.

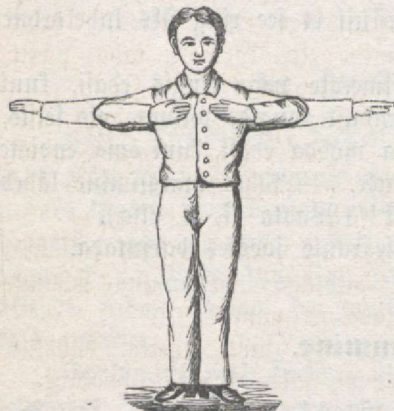
Kuralälg kõrwale — 1! — 2! Hääjalg kõrwale — 3! — 4!

Kuralälg häädkät ette — 1! Hääjalg kuralät ette — 3! — 4!

Kõikide nende sammude juures peab astuja jalg teisest sammude kaugusele terve tallaga maha pantama ja waob keha raskus täieste selle pääle, kuna teine jalg üksnes warwaste otsakestega maha püüdnud. Selle läbi jaawad need harjutused hääks eesharjutuseks käimisele. Gestammude juures peab keha, mis muudu koguni sirgeks peab jääma, niikaugemale ette hoitama, et kui loodi nõör rinna eest maha rippuda lastakse, see siis jala-nina ees maha lähaks. Niisama kõrwalammude juures. Tagusammude juures aga ei pea mitte keha tagasi-hoidmist näha olema. Ristammude juures, kus näituseks hääjalg risti kuralälgist üle ette tõstetakse, peab nõnda ette tõstetud jala-nina koha edasi käändud olema, ja ei pea tagumist jalga mitte teise serwa pääle käändama.

Sala tagasi-tõstmine sirge seisuse peab niisama ruttu ja mitte põrmandut vastu kaapides sündima. Pärast jala-tõstmist peab täieste wagune asi olema. Seda tuleb üleüldse iga niisuguse harjutuse juures meelespidada. Aga koolmeister ei pea ka mitte unustama, parajal moodsul „kehitage“! käsida.

4. Käte-wehklemine konksi ja sirgu.

Pilt 17.

(Käeseljad olgu ikka ülespoole!)

ja niikaugele tagasi, kui võimalik. Mitme korra harjutuse järele lastakse käed jälle kõrwale maha minna.

Käed lastakse esite kõrwale üles tõsta siis kästakse:

Käed konksi — lööge! — sirgu — lööge!

Ehk: Käed takti järele konksi ja sirgu — 1! — 2! — 1! — 2! j. n. e.

Kuna küünarnukud olade kõrgusel peavad seisma jääma, lähewad käed küünarpärist ette weheldes, nii et keskliste sõrmede otsad rinna pääl wastastiku koku puuduwad, (peopesad olgu alla poole ja mitte wastu rindu nii kui pilt ekssikombel näitab). Käsu tõise poole pääle lüüakse käed tugewaste jälle sirgu

3. Pää- ja keha-painutamine.

a. Pää-painutamine ja sirutamine.

Käsk: Pää ette — painutage — sirutage!

Niisama: Pää taha (häädkät, kurakät) painutage!

Pää-painutus sünnib aegamööda, ilma mingisuguse kaela käändmijeta, ja ilma muu keha-jagude ehk olade liigutamijeta.

b. Keha-painutamine ja sirutamine.

Käsk: niisama kui a. juures, muud kui pää asemel keha.

Keha-painutamise ja sirutamise juures jääwad, niisama kui keha-käändmise juures, põlwed sirgeks ja jalad kindlaste maha. Pää painub kehaga ühes, ette painutades tuleb sellespärist nagu põlvede poole, taha painutades jääb nagu ette-poole käändud. Iseäranis keha kõrwale painutamise juures tuleb selle pääle waadata, et keha painu-

tades mitte kuidagi wiisi muidu ei kääneta ega wääneta. Keha-painutamine — iseäranis taha poole — sündigu enamaste aegamööda. Käed olgu selle harjutuse ajal puusas.

6. Kordus.

Sammumine käte-sirutamise ja wehklemisega. Pää- ja keha-painutamine.

1. Käed konksi. Sammumine kurajalaga ette, kõrwale, taha, risti ette; ühtlasi käte-sirutamine ette, kõrwale, taha, püsti. Seesama hääjalaga. Lõpeks käed maha.
2. Sammumine kurajalaga ette, kõrwale, taha, risti ette; ühtlasi käte-tõstmine ja wehklemine: ikka kui jalg sammusse astub, siis käed kõrwale üles (1 hoop), sellespäile käte-wehklemine kord konksi ja sirgu (2 hoop), siis sirge seismine (1 hoop).
3. Seesama, mis Nr. 2, aga hääjalaga; käte-harjutus niisama.
4. Sammumine esite kura-, siis hääjalaga; iga sammus-seisumise aja sees kord käte püsti ja maha sirutamise.
5. Käed selja pääle. Pää-painutus ette, taha, kurakät, häädkät.
6. Käed puusa. Keha-painutus ette, taha, kurakät, häädkät.

VIII.

1. Üksikute ringmarss rindkonnas.

a. Eestpoolt ringi.

Käsk: Nr.-ühed eestpoolt ringi Nr.-kahtede ümber 8 sammuga (kurakät) — marss!

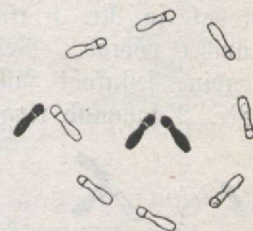
Lapsed lasti kahe-kaupa lugeda. Siis lähew eesseiswa käsu pääle iga Nr.-üks 8 sammuga eestpoolt Nr.-kahe ümber, kuni ta jälle oma endise koha pääle jõuab.

Siis: Nr.-kahed eestpoolt ringi Nr.-ühtede ümber 8 sammuga (häädkät) — marss!

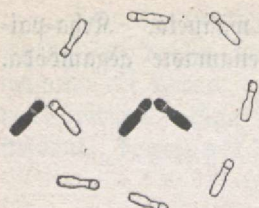
Viimaks: Esite Nr.-ühed, siis Nr.-kahed eestpoolt ringi teiste ümber 8 sammuga — marss!

b. Tagapoolt ringi. (Waata pilt 19.)

Käsk: Nr.-ühed (Nr.-kahed) tagapoolt ringi Nr.-kahtede (Nr.-ühtede) ümber 8 sammuga (häädkät) — marss!

Pilt 18.

Pilt 19.

Selle käsu pääle astuvad Nr. = ühed esimese sammuga kurajalaga ja käänawad selle juures ühtlasi weerand ringi kurakät (suud Nr. = kahtede poole).

Sünnib ka nõnda harjutada, et paigalseisjad ühtlasi kohal marsšiwad.

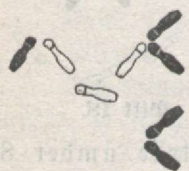
Ka jookstes harjutada, s. o. tõised jooksewad kaheksa sammuga teiste ümber, kuna tõised kohal jooksewad.

2. Paaride pöörmine ringkonnas.

a. Kohal olles.

Käif: Üks (2, 3, 4) korda kura- (hääde-) kät pöörge — marsš!

Lapsed lugegu endid enne paarikaupa. Eestotsa lastagu ikka kaks last, kes ühes paaris on, (Nr. 1 ja 2) tõinetõise käewarrest kinni hakata, mis nii sünnib, et Nr. = üks oma kurakäe-warre kõweraks hoiab ja Nr. = kaks oma hääkäe-warre jäält läbi pistab. Käif selle tarwis: Paarid käewarred — sõlme! Ehk lastagu ka paaris seisjad lapsed üksnes tõinetõise käest kinni hakata. Käif: Paarid käed — kinni! mis pääle Nr. = kaks oma hääkäega Nr. = ühe kurakäe sõrmed oma peusse wõtab. — Kui nüüd ükskord kurakät pöörda kästi, siis astub Nr. 2 kohal 2 sammu kurakät weerand ringi käändes ja Nr. 1 astub kaks sammu weerand ringis edasi, nii et ta ikka Nr. 2-he kõrwale jääb. Kaks-, kolm-, nelikorda pöörmine sünnib nii, et Nr. 2 kohal ja Nr. 1 ringis sammudes poole, kolmweerand, terve ringi ümber pöörab. Neljakorra pöörmise juures tuleb siis igalühel tema endine seisukoht jälle kätte. Häädkät pöördes jääb Nr. 1 kohale ja Nr. 2 sammub ringis. (Waata pilt 20.)

20 pilt.

b. Pöörmine edasi-marsšimisega waheldi.

Käif: Edasi marsšides iga nelja sammu järel kurakät (ükskord) pöörge (4 korda järgimööda) — marsš!

Mindkond marsšib esite 4 sammu edasi, siis kohal sammudes pöörwad kurakät kahe sammuga, marsšiwad selle pääle kohe jälle edasi j. n. e.

Pää-asi on, et kõik marsšimine ja pöörmine kõikidel ühekorraga sünnib, et paarid iga pöörmise juures ikka kõrwu ja kohastifu jääwad.

Wõib ka joostes harjutada.

3. Sammumine harki.

a. Ilma käte-harjutamiseta.

b. Salad kõrwale harki — jäädke! —

Pilt 21.

Pai-gal!

See et see harjutus kahe sammuga sünnib, siis sünnib eestotsa takti järele harjutada: Salad kõrwale takti järele — 1! — 2! — Paigale — 1! — 2! Käsu pääle 1! tuleb kurajalg jalapöia wäärt tõisest eemale kõrwale tõsta, käsu pääle 2! hääjalg niisama tõisele poole. Tõise käsu pääle sünnib jalgade tagasi-tõstmine niisama. Kui nüüd ilma takti-lugemata harjutatakse, siis peawad jalad kohe tõinetõise järele harki sammuma ja niisama tagasi ilma tampimata ehk pörmantud wastu kaapimata.

b. Käte-sirutamisega.

Käif: Salad kõrwale harki ja käed püsti (ette, kõrwale) — sirutage! — Pai-gal!

Kui kurajalg astub, siis käed konksi, kui hääjalg astub, siis käed nimetatud külge sirgu. Niisama tagasi. Eestotsa wõib ka seda takti järele harjutada.

Pää-asi on, et kõik kindlaste, ruttu ja ühelhoobil sünnib.

4. Keha-painutamine.

a. Käte-tõstmisega.

Käif: Käed eest püsti ja keha ette painutage — 1! — keha sirgu — 2! — ette painutage — 3! — Paigal — 4!

1! siis käed ruttu eest püsti ja kohe selle pääle tuleb keha wagu si ette painutada, nii et käed ikka paa kõrwale jääwad. 2! keha püsti, paa peab ikka käte wahel seisma, nii ka 3! juures. Kui 4! üteldakse, siis peab ruttu sirge seismine ilma käte püsti tõstmata kätte tulema.

Keha ette painutage ja käed alla sirgu — 1! Paigal — 2! Kui 1! siis ruttu keha ette, kus juures sõrme otsad jala ninade külge peawad puutama. Põlwe jäägu aga ikka sirgeks. 2! jälle püsti.

Keha taha painutage ja käed ette üles — 1! — Paigal — 2! See sündigu aegamööda; ühes keha taha poole painutamisega tõstetakse käed ette.

Keha häädkät painutage ja kurakäsi kõrwalt püsti ja hääkäsi selja pääle — 1! — Paigal — 2! — Tõise külje pääle — 3! — Paigal — 4!

Pilt 22.

Pilt 23.

Käe-tõstmine, teise käe selja pääle panemine ja keha kõrwale painutamine sündigu kõik ühe korraga ja ruttu.

b. Harf käte-sirutamisega ja keha ette ja taga poole painutamine.

Räff: Salad harfi ja käed püsti — sirutage! Keha ette — painutage! — taga — painutage! Keha ette — painutage! — püsti — painutage! Pai—gal!

d. Keha kõrwale painutamine.

Räff: Häädkat painutage, kurakäsi püsti, hää käsi seljapääle — 1! kurakät ja käed wahetage ümber — 2! — 1! — 2! — j. n. e. kuni: paigal!

Käte wahetus sündigu just sel filmapilgul, kui keha ühe külje päält teise pääle painutades just püsti on.

Kordus.

Üksikute ringmarš ja jooks rinnas; sammumine harfi keha-painutamisega.

Lapsed rindkonnas; kahekaupa ära loetud.

1. Nr.-ühed eest poolt teiste ümber 8 sammuga, siis Nr.-kahed niisama, siis Nr.-ühed taga poolt teiste ümber, siis Nr.-kahed. Paigale-jääjad maršiwad kohal ja sirutawad käsi püsti ja maha.
2. Nr.-ühed üks samm edasi. Salad harfi ja käed püsti sirutage. Keha painutamine kaks-korda, ette ja taga waheldi. Paigal.
3. Nr.-ühed üks samm tagasi (rinda). Käed selja pääle. Nr.-ühed eest poolt teiste ümber joostes 8 sammuga, siis Nr.-kahed niisama; siis Nr.-ühed taga poolt, niisama Nr.-kahed. Paigale-jääjad jooksewad kohal.
4. Nr.-ühed üks samm edasi. Salad harfi ja käed püsti. Keha painutage Nr.-ühed ette, Nr.-kahed taga poole, siis ümber pöördud j. n. e. Paigal.
5. Siin korratagu Nr. 3 (ringjooks).
6. Nr.-ühed üks samm edasi. Nr.-ühed käänawad ümber. Hää-käsi püsti ja kurakäsi selja pääle. Keha-painutamine kurale poole, siis käte ümberwahetamine ja keha-painutamine hääle poole j. n. e. Paigal.

IX.

1. Paaride renditamine ette poole.

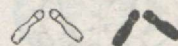
Räff rinnas seiswatele paaridele: Nr.-ühed teiste ette renditage — marš! (Chf: Nr.-kahed j. n. e.)

Räff rongis seiswatele paaridele: Nr.-kahed kurakät teiste kõrwale renditage — marš! (Ka häädkät —).

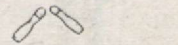
Esimese käsu pääle astub iga paari Nr.-üks ühe põikammuga Nr.-kabe ette ja tõstab teise jala ruttu järele. Teise käsu pääle astub iga Nr.-kaks, kes kõik Nr.-ühete seljataga seisawad, ühe põikammuga Nr.-ühe kõrwale, kui kurakät kästi, kurajalaga, kui häädkät, hääjalaga, ja tõstab ruttu teise jala järele.

Harjutuste järg rinnas seiswate paaride kohta: Nr.-ühed ette; Nr.-kahed häädkät kõrwale; kumbki harjutus weel uueste; Nr.-kahed ette; Nr.-ühed kurakät kõrwale; kumbki harjutus uueste; kofku 8 renditamist.

Rongis niisama.

Pilt 24.

Pilt 25.

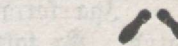
2. Paaride renditamine taga poole.

Räff rinnas seiswatele paaridele: Nr.-ühed teiste selja taga — marš! (Ka Nr.-kahed —).

Räff rongis seiswatele paaridele: Nr.-ühed tagaspidi teiste kõrwale kurakät (häädkät) — marš!

Esimese käsu pääle astub Nr.-üks iga paaris ühe põikammuga kurajalaga Nr.-kabe selja taga ja tõmbab teise jala ruttu järele. Teise käsu pääle astub iga Nr.-üks niisama tagasi kurakät Nr.-kabe kõrwale.

Renditamise järg (Rindkond): Nr.-kahed esite, pärast Nr.-ühed, renditawad neljal puhul eest algades takti järele — 1! — 2! j. n. e. kuni 8! Iga takti pääle astub näituseks Nr.-kaks ette, häädkät kõrwale, taga, kurakät kõrwale; niisama Nr.-üks.

Pilt 26.

Pilt 27.

3. Hüppamine kohal.

Pilt 28.

Räsk: Üks (2, 4, 8) korda hüppamine kohal — hüpake!

Kui ükskord hüpatakse, siis tulewad konnad ruttu maast üles kergitada ja ühtlasi põlve natuke winklisse painutada, siis hüpp. Maha hüpates peavad warwad kõige esite maha puutuma ja selle pääle peavad põlved jälle sirgu ja konnad wagusi maha minema. Mitukorda järgimööda hüpates tuleb mahahüppamise järele ilma kontjade maha panemata kohe jälle uueste üles hüpata. Üles hüpanud keha (s. o. üles ja maha hüppamise wahel) peab täieste sirge olema: põlved sirged, konnad wastastiku koos, jala ninad alla poole käändud. Käe-warred peavad wagusi kõrwale sirgu jääma. Et hüppamine kõikidel ühes taktis läheks, võib hüppamist kohal marsimiselega waheldi harjutada.

Räsk: Waheldi 4 hüppamist ja 4 sammu kohal — hüpake!

4. Hüppamine kohal käte-tõstmisega, käändmisega; hüppamine kohalt.

a. Käte-tõstmisega.

Räsk: 4 korda kohal hüppamine käte-tõstmisega kõrwale, püsti, kõrwale, maha — hüpake!

Iga korra hüppamise järele jääwad käed senna külge, mis nime-tatud. Ka takti järele harjutada, nii et iga hüppamise järele wagusi püsti seismine tuleb.

b. Kohal hüppamine käändmisega ja ümberkäändmisega.

Räsk: Käed puusa — üles! Kohal hüppamine (werandringi) käändes kurakät — hüpake!

Seesama takti järele — 1! — 2! — 3! — 4! Igakord weerand ringi, siis on nelja hüppamise järel igaühe suu jälle sääl küljes, kus algusel.

Kohal hüppamine (pool ringi) ümber käändes kurakät — hüpake!

Niisama ka häädkät ja mitukorda järgimööda harjutada.

d. Hüppamine kohalt.

Räsk: Edasi hüppamine — hüpake!

Tagasi — hüpake!

Kurakät — hüpake!

Häädkät — hapake!

Hüppamise kaugus taha poole olgu umbes jala põia pikkune. Kerge asi on, seda harjutust muudega ühendada.

5. Kordus.

Paaride renditamine ja hüppamine.

Rindfond.

1. Käed puusa. Nr.-ühed renditawad toiste ette. Hüpp kohal üks kord. Nr.-ühed renditawad kurakät toiste kõrwale. Hüpp kohal. Nr.-ühed toiste taha. Hüpp. Nr.-ühed häädkät toiste kõrwale. Hüpp.

2. Niisama kui Nr. 1, muud kui Nr.-kahed renditawad.

Rongfond.

3. Nr.-kahed toiste kõrwale kurakät renditage. Hüpp häädkät käändes. Nr.-kahed ette. Hüpp niisama. Häädkät kõrwale. Hüpp niisama. Taha. Hüpp.

4. Seesama, mis Nr. 3, muud kui Nr.-ühed renditawad tagaspidi: kurakät algades. Hüpp ifka kurakät käändes.

5. Hüpp kohal käte kõrwalt püsti-tõstmisega; (käed lähewad maha hüpates jälle maha). Hüpp kurakät käändes; (käed selja pääl). Hüpp kohal käte eest püsti-tõstmisega. Siis jälle hüpp kurakät käändes.

Siis kõik seesama tõistkorda.

6. Hüpp kõrwale ümber käändes: Nr.-ühed hüppawad häädkät, Nr.-kahet kurakät.

Seesama weel 3 korda järgimööda.

X.

1. Rongis seiswate paaride ette ja taha renditamine.

a. Ette renditamine.

Räsk: Nr.-kahed ette kura- (hää-) kät renditage — mars!

Nr.-kaks lähew nelja sammuga kura- (hää-) kae poolt Nr.-ühe kõrwalt mööda ja astub Nr.-ühe ette. Kui kurakae poolt renditatakse, siis astub kurajalg esimese sammu, kui hääkae poolt, siis hääjalg. See renditamine arendatakse nelja sammuga.

Pilt 29.

Harjutuste järg sigineb, kui järgimööda renditada lastakse: Nr.=kahed ette kurakäe poolt, siis Nr.=ühed niisama, siis Nr.=kahed ette hääkäe poolt, siis Nr.=ühed niisama.

Ka nii, et: ette=renditamine kurakäe poolt nelikorda järgimööda, s. o. esite Nr.=kahed, siis Nr.=ühed, siis jälle Nr.=kahed ja viimaks Nr.=ühed; kokku 16 sammuaega (hoopi).

Wõib ka edasi=marssimisega waheldi harjutada: Waheldi 4 sammuaega edasi ja ette=renditamine iga nelja sammuaega järele: esite Nr.=kahed, siis Nr.=ühed kurakäe poolt, siis niisama hääkäe poolt.

Muidugi mõista, võib see üksnes õues turnimise platsi pääl sündida.

b. Taha renditamine.

Räsk: Nr.=ühed taha kura= (hää=) käe poolt renditage — mars!

Nr.=üks astub kura= (hää=) jalaga ühe sammuaega pöiki taha poole, kääneb ühtlasi kurakät (hääkäe poole hää=) jalaga astudes kääneb häädkät, läheb Nr.=kaks kura= küljest mööda ja astub kura= (hää=) kät käändes selle selja taha rongi. See arendus nõuab nelja sammuaega.

Käändmine esimese sammuaega ühtlasi peab ruttu sündima, taha poole renditaja ei pea mitte liig kaugelt ringi minema ja mitte tõise selja taha liig lähedale astuma. Prooviks lastagu rong rinda käända, et näha saaks, kas kaugus paras.

Muidu niisama harjutada, kui ette=renditamine.

2. Rinnas seiswate paaride kõrwale renditamine.

a. Tõise selja tagalt mööda minnes.

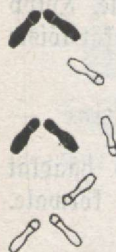
Räsk: Nr.=ühed tõiste selja tagalt kõrwale renditage — mars!

Nr.=üks kääneb kurakät, astub ühtlasi ühe sammuaega kurakät edasi, läheb Nr.=kaks selja tagalt mööda ta kõrwale; see sünnib nelja sammuaega aja sees. Siis: Nr.=kahed j. n. e.

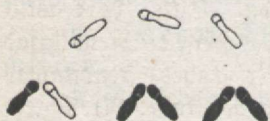
b. Tõise eest mööda minnes.

Räsk: Nr.=ühed tõiste eest kõrwale renditage — mars!

Kurajalaga esimene samm, ühtlasi kurakät käändmine, wiimisel sammul veel kurakäändmine, kõigis 4 sammuaega. Siis Nr.=kahed hääjalaga j. n. e.

Pilt 30.

Pilt 31.

Pilt 32.

3. Ette- ja taha=renditamine kaherendilises rongkonnas.

a. Väljapoolt ette=renditamine.

Räsk: Nr.=kahed (siis: Nr.=ühed) väljapoolt ette renditage — mars!

Turnijad seisawad kahes rongis, mis tõine tõise kõrwal. Käsu pääle „mars!“ astuwad kurakät seiswast rongist Nr.=kahed, kurajalaga algades, kuralt poolt küljest ja häädkät seiswast rongist Nr.=kahed, hääjalaga algades, häält poolt küljest tõiste ette — nelja sammuga. Enne sünnib lastele seletada, et esimene külge on see, mis tõise rongi poole on ja tõine külge wälimine.

Muidu kui X, 1, a.

b. Väljapoolt taha=renditamine.

Räsk: Nr.=ühed (kahed) väljapoolt taha renditage — mars!

Arendus niisama, kui X, 1, b.

d. Seestpoolt ette=renditamine.

Räsk: Nr.=kahed (siis Nr.=ühed) seestpoolt ette renditage — mars!

Seestpoolt renditades, niihäste ette kui taha poole, peawad renditajad tõiste wahelt läbi minema. Sellepärast peawad need ruumi andma, peawad „wärawa lahti tegema“. Kõige paremine sünnib see, kui igaüks ühe sammuaega wälja poole kõrwale astub, nii et kurakät rongis seisjad kurakät astuwad ja tõised häädkät. Kui renditajad läbi on jõudnud, siis astutakse jälle tagasi ja wäraw on kinni. Kui renditamine järgimööda edasi läheb, siis peawad need, kes wärawa wahelt läbi jõudnud, omast kohast koha jälle wärawa lahti tegema. Seda arendust sünnib eestotsja kolmes jaos tallitada. Esite: kõik astuwad sammuaega wäljapoolt kõrwale „wäraw lahti“. Tõiselt: Renditajad (ettepoole renditades esite Nr.=ühed, tõistkorda Nr.=kahed) renditawad selkombel ette, nagu X, 1 seletatud, (kurakäe rongi Nr.=kahed Nr.=ühete hääst-küljest, tõise rongi Nr.=kahed Nr.=ühete kurapoolt küljest mööda ette). Kolmandalt: Kõik astuwad ühe sammuaega sissepoole kõrwale („wäraw kinni“). Nüüd tulewad need kolm tükki üksteise järele ilma wahepidamata harjutada ja nimelt nõnda, et kõik marsšimas on kuni „wäraw kinni“. Esite astuwad kõik sammuaega wälja poole, siis marsšiwad paigale=jääjad kohal, kuni tõised ette renditawad (4 sammuaega), mis pääle kõik koha jälle sammuaega sissepoole kõrwale astuwad. Ühekorralise renditamise kohta kulub selkombel ühtekokku 6 sammuaega (hoopi).

Ettepoole renditades võib seda harjutust kergeste lühendatud kombel ette võtta. Nõnda: Kuna Nr.=ühed wärawa lahti teewad

(väljapoole astuvad), sammuvad Nr.-kahed (ilma väljapoole astumata) otse kohe edasi 4 sammu, aga algavad välimise jalaga, et nad kordamise juures kohe valmis võiksid olla, tõistele wärawat lahti tegema. Kes nüüd esite wärawa lahti tegivad, panevad selle jälle nüüd juba neljanda sammu aeg kinni, nii et see terve renditamine (mitte 6^e, waid) nelja sammuga valmis saab.

e. Seeftpoolt taha-renditamine.

Räff: Nr.-ühed (kahed) seeftpoolt taha rentitage — marjś!

Urendus niisama, kui d. juures esite seletatud. Nr.-kahed (ühed) teewad wärawa lahti, terve harjutus kestab kuus sammu-aega j. n. e.

Kõige nende renditamiste juures tuleb selle pääle häste waadata, et renditajad kõik ühel ajal ja mõõdul liiguvad, et renditajad taha-renditamise juures ühekorraga ja kõrwu tõinetõise lähedal wärawast läbi lähewad.

4. Hüppamine seisju wahetuslega.

a. Hark ja sirge seis waheldi.

Räff: Harki — hüpake! — Sirge seisju — hüpake!

Esimese hüppamise ajal jäetakse jalad harki, nii et maha hüpates jala ninad sammu wäärt tõinetõisest eemal on. Tõise hüppamisega hoitakse jalad jälle kokku. Maha-hüppamine warwaste pääle.

Selle harjutuse ühendamine käte-harjutustega, käändmisega, kohal marsimiselega on ferge.

b. Sammus seis kura- ja hääjalaga waheldi.

Räff: Kurajala sammusse — hüpake!

Hääjala sammusse — hüpake!

Esimese hüppamise aeg saab kurajalg ette ja hääjalg taha poole käändud, nii et maha hüpates kurajala nina hääjala ninast samm eespool on. Tõise hüppamisega läheb hääjalg ette. Muidu nii kui a.

b. Sirge ja rist-seismine waheldi.

Räff: Kurajala ristjammu — hüpake!

Sirge seisju — hüpake!

Hääjala ristjammu — hüpake!

Kurajala ristjammu — hüpake!

j. n. e.

Maha hüpates olgu põlwed nii risti, et kura- (hää-) jalg risti tõise ees, tõisest umbes ristipeo kaugemal. Muidu nii kui a.

pilt 33.

5. Hüppamine ühe jala pääl.

a. Üksnes ühe jala pääl.

Räff: 4 (8) korda kurajala pääl hüppamine, hääjalg seni kõrwale sirgu tõstetud, wiimse hüppamisega sirge seisju — hüpake!

Hääjala pääl hüpake, kurajalg taha sirgu tõstetud, käed eest püsti, — hüpake! — küll! (Käsu pääle: küll! sirge seisimine).

Waheldi 3 sammu edasi ja 3 korda selle jala pääl hüppamine, mis wiimse sammu astus, tõine jalg taha sirgu — hüpake! — küll!

Tõisesugusid harjutuste kokku-panemisi on ferge leida.

b. Kummagi jalaga waheldi.

Räff: Waheldi kummagi jala pääl 4 hüppamist, tõine jalg kõrwal sirgus — hüpake! — küll! j. n. e.

6. Kordus.

a. Renditamised.

b. ja d. Hüppamised.

- a. 1. Kõrwale renditamine rindkonnas: tagapoolt Nr.-ühed ja kahed, siis eestpoolt Nr.-ühed ja kahed. Sga renditamise aeg marsiwad paigale-jääjad kohal käsi püsti ja maha sirutades.
2. Ette-renditamine rindkonnas: kurapoolt Nr.-kahed, häätpoolt Nr.-ühed, siis häätpoolt Nr.-kahed, kurapoolt Nr.-ühed. Paigale-jääjad marsiwad kohal käsi püsti ja maha sirutades.
3. Taha-renditamine rindkonnas: kurapoolt Nr.-ühed, häätpoolt Nr.-kahed, kurapoolt Nr.-kahed. Paigale-jääjad marsiwad kohal käsi püsti ja maha sirutades.
4. Kahes kõrwu-seiswas rongis renditamine: wäljapoolt ette Nr.-kahed, siis Nr.-ühed; wäljapoolt taha Nr.-ühed, siis Nr.-kahed.
5. Kahes kõrwu-seiswas rongis renditamine seeftpoolt — iga renditamine kuue sammuga: ette Nr.-kahed, siis Nr.-ühed; taha Nr.-ühed, siis Nr.-kahed.
6. Kahes kõrwu-seiswas rongis renditamine nelja sammuga: wäljapoolt taha: Nr.-ühed, siis Nr.-kahed; seeftpoolt ette: Nr.-kahed, siis Nr.-ühed;

wäljapoolt ette: Nr.-käed, siis Nr.-ühed;
seestpoolt taha: Nr.-ühed, siis Nr.-käed.

- b. 1. Käed puuja. Hüppamine harki ja sirge seisu waheldi, — kõiges 8 korda.
2. Käed selja pääle. Hüppamine sammu seisu kura ja hääjalaga waheldi, — kokku 8 korda.
3. Hüppamine ristammu kura- ja hääjalaga waheldi, — 8 korda.
4. Hüppamine harki, sammu seisu kura- ja hääjalaga, niisama ristammu, wiimselt sirge seisu; kokku 6 hüppamist.
5. Hüppamine 4 korda järgimööda kurakät käändes, siis 4 korda häädkät käändes.
6. Hüppamine 2 korda kura- ja 2 korda häädkät ümber käändes.
- d. 1. Hüppamine kohal 8 korda, käte kõrvalt püsti-tõstmise ja maha-laskmisega.
2. Seesama (Nr. 1) käte eest püsti-tõstmisega.
3. Hüppamine 2 korda: edasi, tagasi, kura- ja häädkät, — kõrvale üles tõstetud kätega.
4. Hüppamine 8 korda kurajala pääl, käed ja tõine jalg kõrvale üles tõstetud.
5. Hüppamine 8 korda hääjala pääl, käed ja tõine jalg ette üles tõstetud.
6. Hüppamine kummagi jala pääl 4 korda waheldi; tõine jalg taga sirgus ja käed püsti.

XI.

Risa I. Harjutused kõiega.

a. Pikk kõis.

Kõis olgu umbes 3 kuni 4 sülda pikk ja mitte liig jäme (ohjad). Üks ots köidetakse nelja jala kõrgusele kinni; kõige parem ühe posti külge, nii et posti ümber ringi käia ruumi on. Tõisest otsast võtab koolmeister kinni ja hakkab nii ringi keerutama, et kõie keskpaik iga ringi pääl põrmanduäse wähe kinni puudub, ehk koguni madalast üle põrmandu lähed.

Koolilapsed astuvad pooles ringis selle posti ümber, mille küljes kõie ots kinni on, aga nõnda, et esimene sääl kohal seisab, kus kõis oma keskpaigaga kõige kaugemalt ringi käib, (koolmeistrift häädkät).
Harjutused:

1. Kõie alt läbi jooksmine.

Üks laps tõise järele jookseb kõie alt — mida ühte foodu keerutatakse — läbi. Koolmeister püüdku lapsi juhutada, et siis on paras aeg jooksmata hakata, kui kõis jooksjä filme kõrguselt maha poole minemas on.

Kui lapsed jo harjunud, siis peab iga kolmandama, tõise, wiimaks iga ringi aeg üks laps kõie alt läbi jooksmata.

Kõie peab kõie alt läbi joostes sirgeks jääma. Käed wõiwad puusas, seljapäääl, püsti tõstetud olla j. n. e.

Ka wõiwad kaks last korraga kõie alt läbi joosta, j. n. e.

2. Kõiest ülekarimine.

Koolmeister õpetagu lapsi tähele panema, et kõis nüüd tõisepidi ringi käib, et siis paras aeg karata kui kõis jo õige madalas; ta keerutagu kõit õige aegamööda j. n. e.

Ka käte-harjutustega ühendada.

3. Kõiest ülekarimine ja tagasi wäljajooksmine.

Õitte säält küljest, kust kõie alt läbi joosti, jookseb laps kuni keskpaika, jääb seisuma, kargab kõiest üle ja jookseb jennasamasse külge jälle wälja.

Süis tõisest küljest niisama.

Ka wõib laps kaks, kolm korda keskel seisuma jäies üle kõie karata ja siis kas edasi, ehk tagasi wälja joosta. Wõib mitmesuguste käte-harjutuste, käändmiste ja hüppamistega ühendada.

b. Lühikene kõis.

See kõis olgu nii pikk, et kui turnija jalgadega kõie keskpaiga pääl seisab, et siis kõie otsad tema õladeni ulatawad. Kumbki ots mingi ühest õõnsast puu torukesest läbi, sõlm ees, nii et kõis sääl sees lähedaste ümber käända annab; turnija wõtab puutorukesed peusse. Sgal turnijal olgu oma kõis.

1. Hüppamine kohal ja kõie keerutamine eest poolt taha poole jalgade alt läbi.
2. Hüppamine edasi ja kõie keerutus eest poolt taha poole jalgade alt läbi.
3. Hüppamine kohal ja kõie keerutamine tagalt poolt ette poole jalgade alt läbi.
4. Hüppamine tagaspidi ja kõie keerutamine taga poolt.
5. Hüppamine kohal ja kõie keerutamine eest ja taga poolt waheldi.

6. Hüppamine tagaspidi ja kõie keerutamine eest poolt.
7. Hüppamine edaspidi ja kõie keerutamine taga poolt.
8. Hüppamine ühe jala pääl, kummagi jalaga vaheldi ja kõie keerutamine kas eest ehk taga poolt j. n. e.

Harjutused kõiega — niihäste pika, kui ka lühikese kõiega — on niihäste pois-, kui ka tütarlastele tulusad harjutused. Pääle keha liigutamise nõuavad harjutused pika kõiega väga terawat tähelepanemist, sest et harjutus üksnes õigel ajal korda läheb, — üks silma pill liig wara ehk hilja ei ole see mitte võimalik. Harjutused lühikese kõiega panewad käte ja jalgade liikmed ühel hoobil töösse.

XII.

Küsa II. Wäeteehistuse kommando (Komanda).

Tähendus. Siia paneme kommando sõnad Wenekeeli ja nende tähenduse Eesti keeli üles. Meist saeme ka mõned harjutused kokku. Kuidas nende käskude järele waja utstitada ehk turnida, seda õpetab ses raamatus seisaw turnimise õpetus.

a. Kommando sõnad.

1. Смірно! Waigal!
2. Начинай! Niid! (Sakka pääle!)
3. Разъ — дра — три. Üks — kaks — kolm.
4. Стой! Küll! (Pea finni!)
5. Вольно! Kehitage!
6. Становись! Arenda ennast sirgeste seisma! (jalad!)
7. Равняись! Pää häädfät — jäädle!
8. Равнение на право (или на лево)! Säädlemine hääd- (ehk kura) fät!
9. Глаза́ на лево! Silmad kura) fät!
10. Глаза́ на право! Silmad häädfät!
11. На право! Häädfät — käändke! ($\frac{1}{4}$ ringi.)
12. На лево! Kura) fät — käändke! ($\frac{1}{4}$ ringi.)
13. По́ль оборо́тъ на право! Pool häädfät — käändke! ($\frac{1}{8}$ ringi.)
14. По́ль оборо́тъ на лево! Pool kura) fät — käändke! ($\frac{1}{8}$ ringi.)
15. Кругомъ! Kõif käändwad — ümber! ($\frac{1}{2}$ ringi kura)jala konna pääl.)
16. Во фронтъ! Käändke rinda! (rongist.)
17. На лево (или на право) примыкай! Rind pääd käändes kura) ehk hääd-) fät la)sku!
18. На право (или на лево) разомкнись! Rinnast rongi käändes hääd-) ehk kura-) fät koku!

19. Назадъ равняйсь — маршь! Tagasi minnes — marjs!
20. Шеренга = renti } waata: III, 1.
21. Рядъ = rida }
22. Ряды взвдой! Read renti! (Gesrinna mehed samm tagasi tõiste wahel).
23. Ряды стройся! Arendage rendist ridadeks!
24. Шагомъ — маршь! Sammudes edasi — marjs!
25. Бѣгомъ — маршь! Joostes edasi — marjs!
26. Кругомъ — маршь! Käändes — marjs! (Kästakse marsimise ajal: $\frac{1}{2}$ ringi — ja marsimine läheb oma soodu tõisele poole jälle edasi.)
27. Руки на бедра! Käed puusa!
28. Вверхъ — üles; внизъ — alla; впередъ — ette; сторону — kõrwale, — (käjud käteharjutuste tarwis).
29. Опускайсь! Põlwed winflisse!
30. Скакать на мѣтъ! Hüppamine kohal!

b. Harjutused.

1.

Становись!
Смірно!
Глаза́ на лево!
Глаза́ на право!
Смірно!
Вольно!

2.

Смірно!
На ле-во!
Во — фронтъ!
На пра — во!
Во — фронтъ!

3.

Равняйсь!
Смірно!
По́ль оборо́тъ на пра — во!
Во — фронтъ!
По́ль оборо́тъ на ле-во!
Во — фронтъ!
Кру — гомъ!
Кру гомъ!

4.

Смірно!
На лево примыкай!

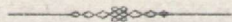
Сто́й!
Ру́ки на бе — дра!
Опу́ска́йсь — разъ! — два! — разъ! — два! j. n. e.
Сми́рно!
На пра́во разомкни́сь!

5.

Равне́нне на пра́во!
Ша́гомъ — маршъ!
Сто́й!
Бе́гомъ — маршъ!
Сто́й!
Ша́гомъ — маршъ!
Кругомъ — маршъ!
Кругомъ — маршъ!
Сто́й!

6.

Ру́ки на бе — дра!
Скака́тъ на мѣстѣ — разъ! — разъ! j. n. e.
Сми́рно!
Ру́ки — вверхъ — сторо́ну — впередъ — внизъ — по ко
мандѣ (ѣйи рѣше): разъ! — два! — разъ — два!
На пра́во разомкни́сь!

Schnakenburg'i kuluga Tartus on trükitud ja igas
raamatu poes saada:

- Bergmann, Üleüldine ajalugu. I.: Wana aeg. Hind 80 kop.
Eisen, Eesti, Liivi ja Kuura maa ajalugu. Muistest ajast
meie ajani. Hind 60 kop.
Grenzstein, Saksaa keele õpetaja Eesti kooli lastele. I. ja
II. kooli aasta. Hind köidetud à 50 kop.
Grenzstein, Kooli Laulmise raamat. Kirja pannud 6 jaos.
Hind 82 kop.
Grenzstein, Looduse nõund ja jõud, 16 jaos à 25 kop.
Hansen, Kooli-teadus. Hind 30 kop.
Jägapäine koddune Jummalatenistus. Hind 5 kop.
Jürmann, Kodu-kool. I. ja II. raamat. Hind à 25 kop.
Kalewi poeg. Üks ennemuistene Eesti jut. Hind 1 rbl. 20 kop.
Kooli-kaart. Liivi, Eesti ja Kuura maa. Saksaa, Eesti ja
Läti keeli. Hind 20 kop.
Kooli-seina-kaart. Liivi, Eesti ja Kuura maa. Saksaa, Eesti
ja Läti keeli. Lakeeritud ja rulli pandud: hind 5 rbl. 50 p.
Linase riide pääl mapi sees: hind 4 rbl. 50 kop.
Körper, Uus Saksakeele õppimise-raamat marahwale.
I. jagu. Tõine trük. Hind 30 kop.
Kunder, Looduse õpetus. Koolmeistritele ja koolitele. I. raamat:
Elajate riik, piltidega. Hind 80 kop.
Kunder, Weikene looduse õpetus. Eesti alamatele koolidele.
Kurrik, Aruwald I: Algebra — oma algus-õpetusega.
Kurrik, Turnimise raamat I.
Pärn, Mõislik majapidaja ja laste kaswataja. Hind 32 p.
Pärn, Kirjalikud tööd koolis ja kodu.
Pärmann, Palästina ehk Tõutatud. maa. Teejuht Pühäs
kirjas koolile ja kodule. Piltidega.
Piibli salmid katekismuse õppetuse selletamiseks. 12 kop.
Schneider, Saksakeele õppimise juhatus. 2 trük. 25 kop.
Tüll, Kerged ja lühikesed Geometria õpetused. Rahwa
koolide kasuks. Hind 50 kop.
Tüll, Maamõõtmise-Juhatus, iga Eesti põllumehle.
Undritz, Uus õpetuse raamat. Cutteruse katekismuse järele
Eesti rahwakoolidele ja rahwale.
Uns A B D raamat. Esimeseks õppimiseks õige-ristiusu lastele.
Hind 15 kop.
Wegener, Üht asja on tarwis. Uus jutluse-raamat. Hind
1 rubla 60 kop. Köidetud 2 rubla.
Wene-Saksaa-Eesti keele kõneajud, nende keelte rutuseks kätte-
saamiseks. Hind 60 kop.
Weste, Aleksandri I. elu ja olu. Piltidega. Hind 25 kop.
Weste, Eesti keele healte õpetus.